

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

“TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI DÖNEMDE PARA POLİTİKASI
UYGULAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT AKTAŞ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SİBEL CENGİZ

EKİM 2014
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

“TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI DÖNEMDE PARA POLİTİKASI
UYGULAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ”

MURAT AKTAŞ

Sosyal Bilimleri Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 09.10.2014
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 02.10.2014

Tez Danışmanı : Doç. Dr Sibel CENGİZ *glengiz*
Jüri Üyesi : Prof. Dr Cem Mehmet BAYDUR
Jüri Üyesi : Prof. Dr Ozan BAHAR *Bahar*
Enstitü Müdürü: Yrd. Doç. Dr Aytekin FIRAT

EKİM, 2014

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 01./10./2014 tarih ve 650/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Murat AKTAŞ'ın "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Para Politikası Uygulamalarının İşsizlik Üzerine Etkileri" adlı tezini incelemiş ve aday 02./10./2014 tarihinde saat 15.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine .oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Sibel CENGİZ

Üye

Prof. Dr. Cem Mehmet BAYDUR

Üye

Prof. Dr. Ozan BAHAR

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “1980 Sonrası Dönemde Para Politikası Uygulamalarının İşsizlik Üzerine Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/10/2014

MURAT AKTAŞ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : AKTAŞ

Adı : MURAT

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe: 1980 Sonrası Dönemde Para Politikası Uygulamalarının İşsizlik Üzerine Etkileri

Y. Dil : Impacts of Monetary Policy Applications on Unemployment After 1980 in Turkey

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

●

○

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Fakülte : İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :02.10.2014

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : CENGİZ, SİBEL

Ünvanı : DOÇ.DR

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Para Politikasının Tanımı, Para Politikasının Amaçları ve Araçları, İşsizliğin Tanımı ve İşsizlik Türleri
2. Para Politikasının İşsizlik Üzerine Etkilerini Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar ve Ampirik Çalışmalar
3. Türkiye'deki Para Politikası Uygulamalarının İşsizlik Üzerine Etkileri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Para politikası
2. İşsizlik
3. Enflasyon
4. Para Politikası Uygulamaları
5. Phillips Eğrisi

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Monetary Policy
2. Unemployment
3. Inflation
4. Monetary Policy Applications
5. Phillips Curve

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezim tamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 09/10/2014

ÖNSÖZ

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde para politikası uygulamalarının işsizlik üzerine etkileri konusunun incelendiği bu çalışmada bana yön gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Sibel CENGİZ ve Doç Dr. Afşin ŞAHİN’e teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün yaşamım boyunca benden desteklerini ve sevgilerini esirgemeyen babam Fahrettin AKTAŞ ve annem Pakize AKTAŞ’a, hayatımda aldığım her kararda beni destekleyen ablalarım Nafize AKTAŞ ile Hacire ASLAN’a ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

MUĞLA 2014

MURAT AKTAŞ

ÖZET

Türkiye'nin en önde gelen sorunlarından birisi işsizliktir. İşsizlik sadece Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de sorun haline gelmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, para politikası uygulamalarının işgücü piyasaları üzerindeki etkisini genel hatlarıyla açıklamaktır. Bu amaca uygun olarak, 2003-2013 arasındaki veriler kullanılarak para politikasının işsizlik üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışmada öncelikle kullanılan kavramlar açıklanmış, Türkiye ve başka ülkelerde yapılan çalışmalar karşılaştırılmıştır. Çalışmada kullanılan hipotez "para politikası işsizliği önlemede etkilidir" olup yapılan ekonometrik çalışma sonucunda para politikası ve işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Para politikası, İşsizlik, Enflasyon, Para Politikası Uygulamaları, Phillips Eğrisi

ABSTRACT

Mass unemployment is a leading indicator for all economy. This indicator has negative effects for all advanced countries and developing countries like Turkey.

Main goal of this thesis explain the general effects of monetary policy applications on mass unemployment. According to this goal, researched data of monetary policy last 10 years period between 2003-2013 whether effect of monetary policy on mass unemployment.

Firstly has explained all concepts which are used in this thesis and were compared monetary policy drives in Turkey and other countries. Main hypothesis of this thesis “Monetary policy is an effective drive to reduce negative effects of mass unemployment”. As a result of this econometric study were not founded any directly relationship between the monetary policy and mass unemployment.

Key Words: Monetary Policy, Unemployment, Inflation, Monetary Policy Applications, Phillips Curve

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PARA POLİTİKASININ TANIMI, AMAÇLARI, ARAÇLARI İLE İŞSİZLİK TANIMI VE TÜRLERİ

1.2. Para Politikasının Amaçları	3
1.2.1. Fiyat İstikrarı	3
1.2.2. Tam İstihdam	4
1.2.3. İktisadi (Ekonomik) Büyüme.....	4
1.2.4. Faiz İstikrarı.....	5
1.2.5. Dış Ödemeler Dengesi	5
1.2.6. Finansal Piyasaların İstikrarı	6
1.3. Para Politikasını Araçları	7
1.3.1. Para Politikasının Geleneksel Araçları	7
1.3.1.1. Açık Piyasa İşlemleri.....	7
1.3.1.3. Zorunlu Karşılıklar	11
1.3.2. Yeni Dönem Para Politikası Araçları.....	12
1.3.2.1. Faiz Koridoru	13
1.3.2.2. Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM)	14
1.4. Para Politikası Stratejileri.....	15
1.4.1. Döviz Kuru Hedeflemesi	15
1.4.2. Parasal Hedefleme	16
1.4.3. Enflasyon Hedeflemesi	17
1.5. İşsizliğin Tanımı ve İşsizlik Türleri	17
1.5.1. İşsizliğin Tanımı	18
1.5.2. İşsizlik Türleri.....	19
1.5.2.1. İradî İşsizlik	19
1.5.2.2. Gayri İradî İşsizlik.....	19

1.5.2.2.2. Konjonktürel (Devrevi) İşsizlik.....	20
1.5.2.2.3. Yapısal İşsizlik	21
1.5.2.2.4. Geçici (Friksiyonel) İşsizlik	21
1.5.2.2.5. Gizli İşsizlik	21
1.5.2.2.6. Doğal İşsizlik.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

PARA POLİTİKASININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİNİ AÇIKLAYAN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE AMPİRİK ÇALIŞMALAR

2.1. Para Politikasının İşsizlik Üzerine Etkilerini Açıklayan Kurumsal Yaklaşımlar	23
2.1.1. İşsizliğin Klasik Miktar Teorisinde Yeri ve Önemi	23
2.1.2. Keynes ve Orijinal Phillips Eğrisi	25
2.1.3. İşsizliğin Monetarist Teoride Yeri ve Önemi.....	28
2.1.4. Yeni Keynesyen Phillips Eğrisi.....	29
2.1.5. NAIRU (Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik)	29
2.1.6. Taylor Kuramı	30
2.1.7. Histeri Etkisi.....	31
2.2. Para Politikasının İşsizlik Üzerine Etkilerini Açıklayan Ampirik Çalışmalar....	32
2.2.1. Gelişmiş Ülkeler İçin Yapılmış Ampirik Çalışmalar	32
2.2.2. Türkiye İçin Yapılmış Ampirik Çalışmalar.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ PARA POLİTİKASI UYGULAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ: SAYISAL ANALİZ

3.1. Dünyada ve Türkiye'de İşgücü Piyasasının Yapısı, İşsizlik ve Para Politikası İlişkisi.....	37
3.1.1. Dünya İşgücü Piyasalarındaki Gelişmeler	37
3.1.2. Türkiye'de İşgücü Piyasasının Yapısı	39
3.2. Türkiye'de Para Politikası Uygulamaları.....	44
3.2.1. 1980-2000 Yılları Arasında Uygulanan Para Politikaları	44
3.2.2. 2000 ve Sonrasında Uygulanan Para Politikaları	46
3.3. Veri ve Metodoloji	48
3.3.1. Tahmin Tekniği: En Küçük Kareler (EKK) Yöntemi	49
3.3.2. Verilerin İncelenmesi ve Durağanlık Testleri.....	51

3.4. Sonuç ve Öneriler.....	54
KAYNAKÇA	56
EKLER	68
ÖZGEÇMİŞ	73

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Phillips Eğrisi	26
Şekil 2: Kısa Dönem Phillips Eğrisi	26
Şekil 3: Uzun Dönem Phillips Eğrisi	27
Tablo 1: Toplam İşsizlik Oranının Küresel, Bölgesel ve Ülkeler İçin Tahmini Gösterimi	38
Tablo 2: İstihdam Edilenlerin Sektörlere ve Cinsiyete Göre Dağılımı	41
Tablo 3: 2003-2014 Yılları Arasında Temel İşgücü göstergeleri	43
Tablo 4. Ekonomik Testlerde Kullanılacak Zaman Serilerinin Tanıtımı	48
Tablo 5: Türkiye’de Genel İşsizliği Etkileyen Unsurlar ve Para Politikasının Etkileri(TRD’ye Göre)	52
Tablo 6: Türkiye’de Genel İşsizliği Etkileyen Unsurlar ve Para Politikasının Etkileri(NTRD’ye Göre)	52
Tablo 7:LM testi	52
Tablo 8: Normal Dağılım testi	52

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Bileşik Devletleri

AD: Dikey Fuller

ADF: Genelleştirilmiş Dikey Fuller

API: Açık Piyasa İşlemleri

DİBS: Devlet İç Borçlanma Senedi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

ILO: Uluslar arası Çalışma Örgütü

IMF (International Monetary Fund): Uluslar arası Para Fonu

KİT: Kamu İktisadi Teşekkülü

NAIRU (Non-Accelarated Inflation Rate of Unemployment): Enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı

OECD (Organisation For Ecomomic Co-operation and Development): Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

ROK: Rezerv Opsiyon Katsayısı

ROM: Rezerv Opsiyon Mekanizması

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TUIK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi

VEC: Vektör Hata Düzeltme

GİRİŞ

Para politikası; para arzı, kısa vadeli faiz oranları veya döviz kurları gibi üretim ve enflasyon üzerinde belirleyici olan değişkenlerin kontrolüne dayanan stratejiler bütünü olup kontrolü merkez bankalarına aittir. Para politikası, hükümetin, merkez bankasının ya da para otoritesinin, ekonomiye, para arzı yönetimi ya da döviz piyasası işlemlerini kullanmak yoluyla yön vermesidir. Para teorisi, ekonomi için en uygun (optimal) para politikasının belirlenmesini sağlar.

Uzun vadede, para politikası sadece fiyatlar genel seviyesi üzerinde etkiliyken kısa vadede para politikası fiyatların ve ücretlerin hızlı ayarlanamamasından ötürü hem enflasyon hem de üretim seviyesi üzerinde etkili olabilmektedir. Merkez bankalarının etkili para politikası araçlarını seçebilmeleri ve hedeflerine ulaşabilmeleri, uygulanan politikaların ekonomiye etkileri konusunda doğru değerlendirmelere sahip olmaları ile mümkün olduğundan para politikası uygulamalarının fiyatlar ve reel sektör üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi son derece önemlidir.

Para politikalarının uygulanmasında varılmaya çalışılan ana hedef fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu durum uzun vadede finansal istikrarın sağlanması açısından da göz ardı edilemez bir öneme sahiptir. Para politikası enflasyonla mücadele ederken reel değişkenleri de etkiler. Enflasyon kadar büyüme ve işsizlikte para politikası tarafından etkilenir.

Bu çalışmada Türkiye’de para politikası uygulamalarının toplam işsizlik, farklı eğitim düzeylerinde ve farklı ekonomik faaliyetlerde işsizlik üzerine etkileri incelenmektedir. Türkiye’de 2003-2013 dönemine ait verilerin bu politika araçlarına tepkilerini ölçmek için EKK yöntemi kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de önemli bir sorun olan işsizliğin para politikaları ile çözümlenip çözümlenemeyeceğini ve Türkiye’de uygulanan para politikalarının işsizliği önlemede yeterli olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu çalışmanın hipotezi “*para politikası işsizlik üzerinde etkilidir*” olarak belirlenmiştir.

Çalışma giriş ve sonuç bölümü hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde para politikasının tanımı, para politikasının amaçları ve araçları, işsizliğin tanımı ve işsizlik türlerinin ne olduğu konuları açıklanmıştır.

İkinci bölümde, para politikasının işsizlik üzerine etkilerini açıklayan kuramsal yaklaşımlar ve para politikasının işsizlik üzerine etkilerini açıklayan ampirik çalışmalar ele alınmıştır.

Son bölümde ise, dünyada ve Türkiye’de para politikası uygulamaları ve işsizlik ilişkisi incelenmiş, 2003-2013 arasında veriler baz alınarak para politikasının işsizlik üzerindeki etkisi ne olduğunu ortaya koymak için ekonometrik çalışma yapılmış ve para politikası uygulamalarının sonuçlarına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARA POLİTİKASININ TANIMI, AMAÇLARI, ARAÇLARI İLE İŞSİZLİK TANIMI VE TÜRLERİ

1.1. Para Politikasının Tanımı

Para politikasının çok farklı tanımları olup gerçekte oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Para politikası; ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi hedeflere ulaşabilmek için paranın elde edilebilirliğini ve maliyetini etkilemeye yönelik olarak alınan kararları ifade eden ve ülke merkez bankaları tarafından uygulanan politikaların tümünü ifade etmektedir (TCMB, 2013).

Merkez bankalarının yönettiği, para arzı ve faiz oranlarını değiştirerek ekonomiyi etkileme yöntemi bir başka para politikası tanımıdır. Bir ülkede fiyat istikrarının sağlanması ulusal paranın yabancı paralar karşısında dengeli bir değere sahip olabilmesinin sağlanması ve paranın temel ekonomik dinamiklere etkilerinin kontrolü için uygulanan politikaların bütünü de para politikası olarak tanımlanmaktadır.

1.2. Para Politikasının Amaçları

Para politikası analizlerinde öncelikli olarak ele alınması gereken konulardan biri para politikasının geleneksel amaçları ve araçlarıdır. Burada geleneksel sözcüğüyle kastedilen tüm ülkelerdeki merkez bankaları tarafından kullanılan temel amaç ve araçlardır (Yücel ve Serbest, 2013: 14). Bu bölümde para politikalarının temel amaçları ve önemleri üzerinde durulmaktadır.

1.2.1. Fiyat İstikrarı

Fiyat istikrarı hakkında çeşitli tanımlar mevcuttur. Bu, dünya da ve ülkemizde fiyat istikrarına verilen önemi göstermektedir. Fiyat istikrarı, genel bir tanım çerçevesinde, insanların yatırım, tüketim ve tasarrufa yönelik kararlarında dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük bir enflasyon oranını ifade eder. Fiyat istikrarı, ekonomik ve sosyal istikrar sağlanabilmesinin önemli bir ön koşuludur. (TCMB, 2002).

Fiyat istikrarı, sadece enflasyon oranının düşürülmesi değil bunun devamlı olmasının sağlanmasıdır. Dolayısıyla fiyatlardaki dalgalanmaların ortadan kaldırın ya da en azından minimize edildiği durumu ortaya koyar (Svensson, 1999: 4-5).

İktisat politikasının en önemli amaçlarından biri olarak fiyat istikrarı, fiyatlar genel düzeyinde arzu edilmeyen ölçülerde dalgalanmaların olmaması demektir. İktisat politikasının amacı istikrarlı bir fiyat düzeyini sürdürmektir. Bunun uygulamadaki anlamı sıfır veya sıfıra yakın bir enflasyon oranı olmasıdır (Aslan, 2009: 534).

Fiyatlarda ortaya çıkan belirsizlik fiyat mekanizmasının piyasalara bilgi verme özelliğini azaltarak nispi fiyatları bozar ve ekonomik etkinlik düşer (Nas ve Peery, 2002:140-143). Başka bir deyişle fiyat istikrarı, iktisadi birimlerin gelecek ile ilgili verecekleri makroekonomik kararlarda fiyatları ve fiyat dalgalanmalarını dikkate almadıkları durum olarak tanımlanabilir (Issing, 2000: 15).

1.2.2. Tam İstihdam

Tam istihdam kavramı dar ve geniş olarak tanımlanabilmektedir. Dar anlamda tam istihdam; cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen herkesin iş bulabildiği istihdam düzeyidir. Ekonomi politikasında tam istihdamın amaç olarak belirlenmesi 1929 dünya ekonomik krizine kadar uzanmaktadır.

Geniş anlamda ise tam istihdam; üretim faktörlerinin üretim sürecinde tam olarak kullanılması şeklinde ifade edilebilir. Bir ekonomide istihdam düzeyinin belirlenmesi, gelir düzeyinin belirlenmesi olarak ele alınabilir. Gelir düzeyinin belirlenmesi ise, bir ekonomide belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin değeri olarak adlandırılan Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) ile ölçülür (Yıldırım, 2009: 5).

Para politikası uygulaması açısından tam istihdamın amacı, konjonktürel işsizliğin önlenmesini, yapısal, mevsimlik ve arızı işsizlik türlerinin giderilmesini ya da ortadan kaldırılmasını da içerir. Ancak tam istihdamın ölçülmesinde, arızı ve mevsimlik işsizliğin tamamen ortadan kaldırılmasının zorluğu sebebiyle kabul edilebilir bir minimum işsizlik oranı tam istihdam sayılmaktadır (Parasız, 1993: 1).

1.2.3. İktisadi (Ekonomik) Büyüme

İktisadi büyüme; ekonominin üretim kapasitesindeki artış olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkedeki üretim hacmindeki artış göstergelerinden en önemlisi GSYİH'daki değişimlerdir (Turan, 2008: 11).

Ekonomik büyüme gelişmiş ülkeler kadar gelişmekte olan ülkeler açısından da önem taşıyan bir konudur. Büyüme amacı gelişmekte olan ülkelerde kalkınma

amacıyla birlikte ele alınmaktadır. Büyüme ve kalkınma hızları kişi başına reel artış oranı olarak belirlendiği için birbirinden farklı ekonomik değişkenlerle ölçülür. Ancak kalkınma anlam olarak daha kapsamlıdır ve kişi başına reel gelir artışının yanında ekonomideki yapı değişikliğini de içerir (Aslan, 2009: 536).

1.2.4. Faiz İstikrarı

Ekonomik açıdan istikrarı sağlayabilmek için faiz oranlarındaki dalgalanmaları önlemek gerekir. Faiz oranlarındaki istikrarsız gel-git'ler belirsizlik ortamına yol açmakta, bu durumda yatırımcıların gelecekle ilgili sağlıklı karar almalarını engellemektedir. Dolayısıyla para politikası amaçlarından biri de faiz istikrarını sağlamaktır.

Borçlu-alacaklı ilişkileri, modern ekonomik yaşamın temel olgularından birisidir. Faiz düzeyinde yaşanan büyük değişimler, borçlu-alacaklı ilişkilerini bozmakta, ileriye dönük verimlilik hesaplarının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Beklenen enflasyon ile gerçekleşen enflasyon arasında çok büyük farklar çıktığında, mali araçlar ya çok büyük kârlar elde etmekte ya da büyük zararlara uğramaktadırlar. Bu nedenle merkez bankaları faiz düzeyindeki aşırı iniş ve çıkışlara son derece duyarlıdırlar (Eroğlu, 2004: 156).

1.2.5. Dış Ödemeler Dengesi

Ödemeler dengesi; bir ülke sakinlerinin diğer ülke sakinleriyle, belli bir dönemde yaptığı tüm ekonomik faaliyetlerin sistematik şekilde kaydedildiği tablodur. Para politikası uygulaması açısından ödemeler bilançosunun dengeli olması amacı, ödemeler bilançosunun iyileştirilmesi olarak anlaşılabilir. Ödemeler bilançosu, genellikle belli bir zaman döneminde (bir yıl) iç ve dış ekonomik birimler arasındaki ödemelerin rakamsal durumunu gösteren bir bilançodur. Bilançonun aktifinde ödeme girdileri, pasifinde ise diğer ülkelere yapılan ödemeler yer alır.

Enflasyon, ulusal paranın aşırı değerlenmesi, harcama genişletici politikalar, kalkınma hızı, verimlilik ve teknoloji, hammaddeler açısından dışa bağımlılık, zevk ve tercihler; iktisadi dalgalanmalar, döviz spekülasyonu ve mali krizler ödemeler dengesi açıklarının nedenleri arasında gösterilebilir (Seymen ve Bilman, 2013; 19).

Ödemeler dengesi açıklarının kapatılabilmesi için, bir yandan ithalat ve döviz kaybettirici diğer işlemler kısıtlanmakta, diğer yandan ihracat ve döviz kazandırıcı diğer işlemler özendirilmektedir (Şimşek ve Aydın, 2004: 241). Resmi rezervlerin

etkin kullanılması, dış ticaret ve kambiyo politikalarından yararlanmak ödemeler dengesi açığını gidermeye yönelik politikalardandır.

Para politikasının ödemeler bilançosu dengesini sağlayıp sağlayamayacağı noktası önemlidir. Para politikasının ödemeler bilançosu dengesini sağlayabilmesi için kabul edilen döviz kuru sistemiyle birlikte ele alınması zorunludur. Eğer sabit döviz kuru sisteminde para politikası ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasını destekleyebiliyorsa sorun yoktur. Bu sağlanmadığında, dengeyi sağlamak için esnek döviz kuru sistemi kullanılmaktadır. Esnek döviz kuru sisteminde yabancı paraların değeri dalgalanmaya bırakılır. Paranın fiyatındaki değişimlerle ödemeler bilançosu dengesi sağlanmaya çalışılır. Ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasının bir diğer yolu da döviz kontrollerine gidilmesidir. Yani hükümetin getirdiği düzenlemelerle dış ödemeler sınırlı tutulmakta ve bu yolla denge oluşturulmaktadır (Yıldırım, 2006: 310).

1.2.6. Finansal Piyasaların İstikrarı

Finansal istikrar, finansal krizden kaçınma veya finansal krizi önleme olarak tanımlanabilir. Finansal istikrar kavramı, tüm finansal piyasaları içermektedir. Ekonominin genel performansı üzerinde önemli etkileri olan ve finansal aracılık sürecini olumsuz etkileyecek unsurların etkilerinin yok edilmesi veya en aza indirgenmesi, merkez bankalarının temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, finansal sistem istikrarını reel ekonomi üzerinde ciddi kayıplara neden olabilecek finansal sistem yetersizliklerini ve rahatsızlıklarını gidermek veya bunlardan kaçınmak olarak tanımlamak mümkündür. Bu rahatsızlıklar ve olumsuzluklar finansal kuruluşlarının kendilerinden kaynaklanabildiği gibi, finansal piyasalardaki genel koşullardan da kaynaklanabilmektedir (İpeker, 2002: 17).

Para politikasının amaçlarına ulaşmasında en önemli etkenlerden biri de finansal piyasalarda istikrarın sağlanmasıdır. Bunun için merkez bankalarına büyük görev düşmekte ve finansal paniklerin ortaya çıkmasını önlemeye çalışmaktadırlar. Merkez bankasının son kredi mercii olma işlevi finansal paniklerin önlenmesi için büyük bir etkidir (Öçal ve Çolak, 1999: 80). Finansal piyasalarda istikrarın sürdürülebilmesi açısından aynı zamanda faiz oranlarının istikrarlı düzeylerde seyretmesi de oldukça önemlidir.

1.3. Para Politikasını Araçları

Merkez bankası para politikasını uygularken iki şekilde hareket edebilir: Birincisi geleneksel araçları kullanılabilir; ikincisi de son dönemlerdeki finansal gelişmelere bağlı olarak faiz koridoru ve rezerv opsiyon mekanizması gibi yeni dönem para politikası araçları üzerinden hareket edebilir (Yücel ve Serbest, 2013: 13).

1.3.1. Para Politikasının Geleneksel Araçları

Para politikasının geleneksel araçları, merkez bankası ve ticari banka sisteminin bulunduğu bütün ülkelerde geçerli olan açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılık oranı ve reeskont oranı gibi araçlardır. Ayrıca merkez bankalarının döviz alım işlemleri, genel disponibilitate oranı ve kredi tavanı belirlemeleri de geleneksel araçlar olarak kabul edilebilir.

1.3.1.1. Açık Piyasa İşlemleri

Açık piyasa işlemleri (APİ) en geniş anlamıyla finansal araçların açık piyasada merkez bankası tarafından ya birincil piyasada ya da ikincil piyasada alınarak veya satılarak bankacılık sisteminin toplam rezervlerini daraltarak veya genişleterek, nihai olarak ülkenin para arzını etkileyebilmek olarak tanımlanabilir. Diğer bir tanımlaması ise; interbank, para ve menkul kıymetler pazarlarının tam anlamıyla gelişip, aktif olarak kullanıldığı ülkelerde açık piyasa işlemleri bankacılık sisteminin toplam rezervlerinin (likiditelerinin), menkul kıymetlerin piyasa fiyatlarından merkez bankası tarafından alınıp veya satılarak etkilenmesidir.

Merkez bankalarının para piyasasındaki para miktarını ekonominin ihtiyacına göre ayarlamalarına imkan sağlayan açık piyasa işlemleri politikası dar anlamda, devlete ait kıymetli kağıtların merkez bankası tarafından alım satımı; geniş anlamda ise, daha çok iktisadi işletmelerin kredi faaliyetlerini kapsamaktadır. APİ, hazineye ait bono ve tahvillerin piyasalarda merkez bankası aracılığı ile alım satım işlemlerini kapsar (Keyder, 2005: 73).

Gelişmiş ülkelerde en temel parasal kontrol aracı APİ'dir. Diğer para politikası araçlarının tersine, açık piyasa işlemleri çok esnek bir para politikası aracı ve bireysel anlamda kuruluşların katılabilmesi yönünden de zorunlu değil isteğe bağlıdır. APİ istenilen sıklıkta ve miktarda uygulanabilmesiyle, bu yolla da kısa dönemli faizlerde veya para tabanında istikrar sağlamayı amaçlayan çok kullanışlı bir

yöntemdir. APİ bankalara herhangi bir vergi yüklememektedir. Ayrıca APİ finansal piyasalarda rekabetin yaratılması ve büyütülmesi için çok daha uygun bir tekniktir. Birçok ülke merkez bankası piyasada likidite sıkıntısı yaratarak, bankaları merkez bankasından borçlanmaya zorlamakta ve bu gibi borçlanma koşulları temel bir para politikası aracını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, APİ merkez bankasına kendi inisiyatifindeki parasal operasyonların hacminde ve zamanlamasında büyük esneklik sağlamakta ve piyasalarda gerçekleştirilen bu işlemler herkese açık olup doğrudan kontrollerin ortaya çıkardığı etkisizliği de engellemektedir (Mishkin, 2000: 27).

Her ne kadar ikincil piyasalar merkez bankalarına (finansal serbestleşmeyle birlikte) daha büyük bir esneklik sağlasa da, serbestleşmenin ilk aşamalarında birincil piyasa, ikincil piyasalar yeterince gelişmediği için daha çok kullanılmıştır (Axilrod, 1998). Bankalar arası para piyasaları etkin olarak çalışmayan bir ülkede, APİ'yi tam ve etkili olarak kullanmak mümkün değildir (Alexander vd., 1995).

APİ, kısa vadede para arzının kontrolünü kolaylaştırırken uzun vadede anti enflasyonist politikaya yardımcı olur. Dolayısıyla da ekonomik istikrar amacıyla da kullanılabilir. APİ çerçevesinde yapılan alımlar, ekonomiyi genişletici nitelik taşır. Satım işlemleri ise, piyasalardan para emilmesi amacına yöneliktir (Parasız ve Özer, 2005: 373).

APİ'nin avantajları arasında; merkez bankasının kontrolünde olması, esnek bir yapıya sahip olması, APİ'de yapılacak hataların anında düzeltilerilmesi, APİ'nin çok büyük oranda bir bürokrasi gerektirmediği gibi kolayca uygulanabilmesi özelliğine sahip işlemlerdir. APİ'nin tek dezavantajı ise, bu işlemlerin ilk etkilerinin bölgesel baz da ortaya çıktığı ve bunun tüm ekonomiye yansımalarının vakit alacağıdır (Şıklar, 2008: 99).

APİ kalıcı ve geçici olmasına göre ikiye ayrılır. Kalıcı açık piyasa işlemleri doğrudan alım ve doğrudan satış; geçici açık piyasa işlemleri ise repo ve ters repodur.

Repo, Merkez bankasını geri satım vaadiyle menkul kıymet alımı yapmasıdır. Merkez bankası işlemi yaptığı kuruluş valör¹ tarihinde belirlenen fiyat üzerinden menkul kıymeti merkez bankasından satın almayı taahhüt etmektedir. Bu sayede valör gününde piyasaya verilen likidite, vade tarihinde piyasadan çekilmiş olmaktadır.

¹ Valör: Faiz hesaplamasına başlangıç oluşturan tarihtir.

Ters repo işlemi, genellikle piyasada geçici likidite fazlası olduğu durumlarda, fazla likiditenin çekilmesi amacıyla yapılan bir işlemdir. Bu işlemde merkez bankası portföyündeki kıymetleri, APİ yapmaya yetkili kuruluşlara, işlem tarihinde sözleşme yaparak işlem valöründe belirlenen fiyat üzerinden, ileriki bir tarihte geri almak taahhüdüyle satmaktadır. Geri alım fiyatı, işlemin valöründe belirlenmektedir. İşleme taraf kuruluş da işlem vadesinde ters repo işlemine konu kıymeti merkez bankasına satmayı taahhüt etmektedir. Böylece işlem valöründe piyasadan çekilen likidite işlem vadesinde yeniden piyasaya dönmektedir (Önder, 2005: 71).

Doğrudan (Kesin) Alım İşlemleri, piyasadaki likidite ihtiyacının kalıcı olduğunun gözlemlendiği durumlarda merkez bankasının bankalardan ve aracı kurumlardan Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) satın alma işlemidir.

Doğrudan (Kesin) Satış İşlemleri, piyasadan para çekmek amacıyla, açık piyasa işlemleri portföyünde mevcut Devlet İç Borçlanma Senedinin (DİBS) bankalara ve aracı kurumlara satılması işlemidir. Bunun karşılığında kuruluşlar, ellerindeki likiditeyi merkez bankasına kalıcı olarak devretmektedirler. Yani merkez bankalarının doğrudan satım yapmaları durumunda bankaların ve aracı kurumların toplam rezervleri azaltılmış olmaktadır.

1.3.1.2. Reeskont Politikası

Reeskont penceresi uygulaması, para-menkul kıymet piyasalarının gelişmediği 1980'ler öncesinde merkez bankalarının en önemli dolaylı politika araçlarından bir tanesiydi. Reeskot penceresi işlemlerinin en temel amacı, merkez bankalarının finansal sistem için son ödünç verme kaynağı (mercii) fonksiyonunu yerine getirmesidir. Bu uygulamada bankalar, merkez bankasınca belirlenen genelde kısa vadeli senetleri, merkez bankasının belirlediği faiz oranlarından iskonto ettirerek ihtiyacı olan likiditeyi elde ederler ve aniden ortaya çıkabilecek panik havasını da yatıştırmaya çalışırlar. Diğer bir deyişle, bankalar bu yolla ellerindeki ticari senetleri, vadeleri dolmadan merkez bankasına kırdırarak rezerv ihtiyaçlarını karşılayabileceklerdir. Etkin bir reeskont politikası uygulaması için, gelişmiş bir risk santralizasyon² merkezine ihtiyaç duyulmaktadır. Reeskont politikası uygulaması ile

² Risk Santralizasyonu: Banka müşterilerinin aldıkları krediler nedeniyle taşıdıkları riskler konusunda, bankaların işbirliği ile bilgi toplamak ve bu konuda bankalara bilgi vermek amacıyla yapılan işlemdir.

merkez bankalarının bankalar aracılığı ile reel sektör firmalarına da kredi kullandırması söz konusudur ve bu uygulama, ekonomik büyümenin de önemli bir amaç olduğu eski merkez bankacılığı anlayışını yansıtır. Hatta, geçmişte, merkez bankalarının reeskont politikaları ile seçilmiş bazı sektörleri desteklemesi, bu sektördeki firmaların ticari senetleri karşılığı kredi vermesi söz konusu olmuştur. Ancak, piyasaların gelişmesi sonucu açık piyasa işlemlerinin etkinleşmesi ve modern merkez bankacılığı anlayışı nedeniyle, reeskont penceresi artık çok aktif olarak kullanılan bir araç değildir. Bankaların iskonto yoluyla aldıkları kâğıtları tekrar iskonto ettirerek (reeskont) merkez bankasına satıp karşılığında para almaları uygulamasıdır. Reeskont oranı merkez bankasının sistem içindeki bankalara kredi açmak için kullanmış olduğu ve piyasa faizine göre daha düşük ve daha yüksek olabilen faiz politikası aracıdır (Önder, 2005: 80).

Reeskont oranı önemli miktarda ve sık sık değiştirilebilir. Merkez bankası reeskont oranını yükselttiğinde banka rezervlerini tamamlamaları pahalı hale geleceğinden merkez bankası para arzı artışını sınırlandırmış olur. Tersine, merkez bankası reeskont oranını düşürürse bankaların merkez bankasından borçlanmalarını ucuzlatmış olur. Bu da para arzı üzerindeki kontrolün gevşetilmesi anlamına gelmektedir (Alkin ve Özer, 2005: 397).

Reeskont işlemi, Merkez Bankası'na piyasa üzerinde üç yönlü etki sağlamaktadır:

Merkez Bankası;

- Borç vermeyi kabul veya reddedebilir, kredi tavanı koyabilir.
- Krediler üzerine uygulanacak reeskont oranını belirleyebilir; ayrıca, tercihli sektörler için karşılık olarak verilen menkul kıymetler için daha düşük bir reeskont oranı uygulayabilir.
- Kabul edilebilir menkul kıymetlerin türünü saptayarak, dolaylı olarak bankaların sektörler arası kredi dağılımını etkileyebilir (Keyder, 2005: 76).

Enflasyonist bir bunalımın sürdüğü ekonomilerde, kredi talebini dolaylı olarak da kaydi para hacmini kısmak için reeskont faiz oranları yükseltilerek para

arzu kontrol edilmek istenir. Merkez bankaları, genel olarak bankalara üç tür reeskont kredisi açarlar. Bunlar uyum kredisi, dönemsel kredi ve onarım kredisidir (Öçal ve Faruk, 1999: 96-97).

Uyum Kredileri, daha çok bankaların kısa vadeli likidite sorunu aşmaları için verilen kredilerdir. Geçici olarak hızla çekilen bir mevduat hareketi olduğunda kullanırlır. Dönemsel Kredi, bankaların belli dönemlerdeki kredi hacmi genişlemesi sonucunda, merkez bankasının bankaya sağladığı destek kredisidir. Onarım Kredisi, bir bankanın ciddi bir likidite problemi ile karşı karşıya kalması halinde verilen kredilerdir. Likidite problemi yaşayan bankanın finansal açıdan güçlenmesi için merkez bankası tarafından verilir.

Reeskont politikası, parasal tabanı kontrol etmek de önemli bir araç olmasına karşın, reeskont oranı ile faiz oranı arasında oluşan fark dalgalanmalara neden olabilir. Bu dalgalanmalar kimi zaman mali bir paniğe neden olabilmekte ya da var olan bir bunalımı daha da derinleştirebilmektedir.

1.3.1.3. Zorunlu Karşılıklar

Mevduat kabul eden finansal kurumların bu mevduatlara karşılık olarak merkez bankasında tutmak zorunda oldukları mevduatlarının kanunen saptanan oranını ifade etmektedir. Merkez bankaları bu oranı bir para politikası aracı olarak kullanabilmektedir. Zorunlu karşılık politikası, zorunlu karşılık oranının değiştirilmesi yoluyla uygulanır. Merkez bankası rezerv oranlarını artırıp azaltarak bankacılık sisteminin yaratacağı para miktarını etkiler ve para arzını kontrol eder (Önder, 2005: 82). Eğer merkez bankası para arzını artırmak istiyorsa, zorunlu rezerv (karşılık) oranını azaltır ve bu suretle bankaların mevduatlarından verebileceği kredi oranını artırarak para çarpanını büyütür. Bu para arzının artışına neden olur. Para arzının azaltılması isteniyorsa merkez bankası rezerv oranını artırır ve para arzının artışını bu şekilde kontrol eder.

Hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde zorunlu karşılıklar farklı amaçlarda ve farklı özelliklerde kullanılmasına rağmen, genel kabul görmüş beş temel fonksiyona sahiptir (Alexandre vd.,1995). Bunları şu şekilde özetleyebiliriz;

- Bankacılık sisteminin riskinin azaltılması,
- Para arzını ayarlamak,
- Kısa vadeli faiz oranlarının istikrarına yardımcı olmak,
- Likidite yönetimini kolaylaştırmak,
- Senyoraj geliri elde etmektir.

Zorunlu karşılık oranının yükseltilmesinin maliyet ve miktar etkileri vardır. Maliyet etkisi, bankaların faiz ödeyerek elde ettikleri kaynaklarından bir kısmını faiz getirmeyen veya çok düşük faiz getiren bir aktife yatırımlarında kaynaklanır. Bu maliyet bir şekilde bankaların kredi hacimlerini etkileyecektir. Zorunlu karşılık oranı politikasının diğer etkisi ise miktar etkisidir. Bu etki, bankaların, topladıkları mevduatın daha büyük bir kısmını karşılık olarak ayırmalarının, verilebilecek kredi miktarını sınırlandırması ile ilgilidir. Böylece karşılık oranı artırıldığında, kredi miktarı ve dolayısıyla da para arzı azalır. Zorunlu karşılık oranının düşürülmesi ise bankaların kaynak maliyetlerinin düşmesi, daha fazla kredi verilebilmesi ve para arzının genişlemesi ile sonuçlanır.

1.3.2. Yeni Dönem Para Politikası Araçları

Küresel kriz sonrası gerek risk iştahının ve sermaye akımlarının oynaklığındaki yükseliş gerekse finansal istikrara yönelik farkındalığın artması merkez bankalarını alternatif politika araçları kullanmaya yönlendirmiştir. 2007 yılında ABD’de konut piyasasındaki varlık fiyat balonunun patlamasıyla başlayan küresel kriz, para politikası uygulayıcılarının fiyat istikrarını gözetirken finansal istikrarı da gözetmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Kriz sonrasında tek başına fiyat istikrarını gözetmenin, finansal kriz olasılığını artırdığını öne süren çalışmalar bulunmaktadır (Giavazzi ve Giovannini, 2010).

Fiyat istikrarı gözetilirken finansal istikrarında göz ardı edilmemesi son dönem de yazında yer bulmaya başlamıştır (Bianchi ve Mendoza, 2011). Bunu gerçekleştirmek için de uygulanan yeni yaklaşımlarla geleneksel para politikası araçlarından yola çıkılarak yeni dönem para politikası araçları kullanılmaya başlanmıştır. Bu politika araçlarından birisi faiz koridoru bir diğeri de rezerv opsiyon mekanizmasıdır.

1.3.2.1. Faiz Koridoru

Faiz koridoru merkez bankalarının gecelik borç verme ve borç alma faizinin arasında kalan aralık olarak tanımlanmaktadır. Merkez bankaları, kısa vadeli faizleri ve orta vadeli faizleri birbirinden ayırt ederek hem fiyat istikrarı hem de finansal istikrar hedeflerini birlikte gerçekleştirmek için bu politika aracını kullanırlar.

Kahn (2010)'a göre, Avrupa Merkez Bankası (AMB) faiz koridoru sisteminin temellerini ilk kez Haziran 1998'de oluşturmuştur. 1999 yılında avronun kullanılmaya başlaması ile de faiz koridoru sistemi fiilen kullanılmaya başlanmıştır. AMB'nin gecelik mevduat faiz oranı, faiz koridorunun tabanını ve marjinal borç verme oranı tavanını oluşturmaktadır. Kriz öncesi dönemde geleneksel bir faiz koridoru sistemi uygulayan AMB, kriz sonrası dönemde politika faiz oranını tabana yakın bir değerde tutarak piyasadaki likiditeyi arttırmaya çalışmıştır. Bu politikaya da faiz koridoru taban sistemi denilmektedir. Borç verme faiz oranı, bir bankanın geçici likidite sıkışıklığına düşmesi halinde merkez bankasından kısa vadeli borçlanmak için ödemeyi kabul ettiği faiz oranını ifade ederken, borç alma faiz oranı ise bir bankanın faiz getirisi sağlamak için sahip olduğu likidite fazlasını merkez bankasına mevduat şeklinde yatırması durumunda almayı kabul ettiği faiz oranını ifade etmektedir. Söz konusu yapının bir gereği olarak piyasa faizleri faiz koridorunun içinde oluşmaktadır (Yücel ve Serbest, 2013: 14).

Para piyasalarında gecelik faiz oranını hedeflenen orana yakın tutmak için faiz koridoru sistemi tercih edilmektedir. Tam koridor sisteminde, politikada yapılacak değişiklik herhangi bir açık piyasa işlemi kullanılmadan sadece koridorda değişiklik yapılarak gerçekleştirilir. Merkez bankaları doğrudan politika faizine müdahale etmek yerine faiz koridorunu daraltıp genişleterek piyasalarda döviz kurlarını kontrol altına almaya çalışmaktadırlar. Faiz koridoru politikası ile öncelikle, ekonomideki belirsizliklerin bertaraf edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece merkez bankaları piyasaya likidite sağlarken hem sürekli değişen şartlar doğrultusunda algılamalardaki farklılığa hızlı bir şekilde tepki verme hem de uygulayacağı faiz oranı anlamında esnek davranabilme avantajına sahip olmaktadır (Vural, 2013: 31).

Faiz oranlarındaki volatilitiyi³ azaltmak ve piyasa beklentilerini yönetmek için kullanılan bu politika aracı küresel finansal kriz öncesinde Kanada, İngiltere, Japonya, AMB, Norveç, Avustralya, İsveç ve Yeni Zelanda tarafından kullanılırken; kriz sonrasında, sayılan ülkelerin yanı sıra Endonezya, Polonya, Romanya, Macaristan, Sırbistan, Türkiye ve İzlanda tarafından da kullanılmıştır.

Son yıllarda merkez bankasının para politikalarında faiz koridorunun önemli bir yer tutmasının nedeni; küresel ekonomide süregelen belirsizliklere ve risk iştahındaki ani değişimlere karşı süratli bir şekilde yanıt verebilme gereksiniminden kaynaklanmaktadır.

1.3.2.2. Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM)

Küresel kriz sonrası gelişmiş ülkelerde süregelen niceliksel genişleme sonucu ortaya çıkan kısa vadeli likidite bolluğu ve küresel finans sisteminde süregelen kırılganlıklar, özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarında ciddi oynaklıklara yol açmaktadır. Bu gelişmeler, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik ve finansal istikrarı tehdit etmekte ve sermaye hareketlerinin yurt içi piyasalara olan etkisini sınırlamaya yönelik araçların önemini artırmaktadır. Bunun yanı sıra kriz sonrası finansal istikrara yönelik farkındalığın artması da merkez bankalarını alternatif politika araçları kullanmaya yönlendirmiştir. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da 2010 yılının sonlarından itibaren finansal istikrarı destekleyici bir amaç olarak benimseyerek dış finansal şoklara karşı ekonominin dayanıklılığını artırmak amacıyla yeni araçlar kullanmaya başlamıştır. Bu araçlardan bir tanesi de Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM)'dır (Kara vd, 2012: 1-14).

2011/10 sayılı zorunlu karşılıklar hakkında tebliğde değişiklik yapılmasına dair tebliğ ile bankalara, TL yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların %10'una kadar olan kısmını ABD doları ve/veya Avro cinsinden tesis edebilme imkânı getirilmiştir. Buna ek olarak, bankacılık sistemine esneklik sağlamak amacıyla, kıymetli maden depo hesapları için tutulması gereken zorunlu karşılıkların tamamına kadar olan kısmı ile kıymetli maden depo hesapları hariç yabancı para yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların

³ Volatilitiy: Bir finansal aracın belirli bir zaman aralığında gözlenen değer değişiminin standart sapmasıdır.

%10'una kadar olan kısmının merkez bankası nezdinde "standart altın" cinsinden tutulabilmesine imkân sağlanmıştır. ROM da denilen bu mekanizma zorunlu karşılık uygulamalarına yeni bir perspektif kazandırırken, sermaye hareketlerindeki aşırı oynaklığın makroekonomik ve finansal istikrar üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlandırmak amacıyla geliştirilmiştir (Vural, 2013: 69).

ROM, bankaların Türk Lirası (TL) zorunlu karşılıklarının belirli bir yüzdesini yabancı para ve altın cinsinden tesis edebilmelerine imkân tanıyan bir uygulamadır. Birim Türk Lirası zorunlu karşılık başına tesis edilebilecek yabancı para veya altın karşılığını belirleyen katsayılar ise Rezerv Opsiyon Katsayısı (ROK) olarak tanımlanmaktadır (Kara vd., 2012: 2).

Bu uygulamanın başlıca iki yararı vardır. Birincisi; merkez bankası bu yolla döviz rezervlerini artırmış olur. İkincisi ise; bankaların getirdiği dövizlerin merkez bankasında toplanması sonucu para ikamesinin etkisi düşürülmüş olur (Eğilmez, 2012).

1.4. Para Politikası Stratejileri

Merkez Bankası para politikası araçlarını kullanarak, tespit ettiği hedeflere uygun sonuçlar almaya çalışır. Bunun için para politikası araçlarının kullanımı ile reel ekonomiye etkilerinin ne olduğu konusunda çeşitli stratejiler ortaya çıkmıştır.

Gerek ihtiyari politikalara karşı ileri sürülen görüşler gerekse enflasyonun ortaya çıkardığı maliyetler, fiyat istikrarının para politikası için uzun dönemde birincil hedef olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Fiyat istikrarının birincil hedef olarak kabul edilmesi, para politikası için nominal bir çapanın seçilmesini zorunlu kılmıştır (Erdoğan, 2005:34-54). Bu çerçevede, alternatif para politikası stratejileri gündeme gelmiştir. Bunlar; döviz kuru hedeflemesi, parasal hedefleme ve enflasyon hedeflemesi olarak sıralanabilir.

1.4.1. Döviz Kuru Hedeflemesi

Döviz kuru hedeflemesi, çok eskilere dayanan bir uygulamadır. Para politikasının döviz piyasası aracılığıyla yürütülmesine dayanır. Döviz kuru hedeflemesinde ulusal para enflasyonu düşük bir ülkenin para birimine bağlanarak ithalata konu olan malların fiyatlarının artması önlenir ve enflasyon kontrol altına alınmaya çalışılır (Yalta, 2011: 198).

Döviz kuru hedeflemesinin avantajları arasında; açıklanmış veriler olması, para politikasını otomatikçe bağlaması, kısa dönemli popülist politikaların izlenmesini önleyici rol oynaması, genel olarak istikrarı sağlaması olarak özetlemek mümkündür. Döviz kuru hedeflemesinin en önemli dezavantajı para politikasının bağımsızlığı üzerinde yaratması muhtemel olumsuz baskıdır. Düşük ve istikrarlı enflasyon oranlarına sahip ülkelerin para birimine bağlanan yerel para birimleri, aynı zamanda karşı ülkenin faiz oranlarıyla politikayı uygulayan ülkenin faiz oranlarının birbiriyle sıkı ilişki içerisine girmelerine neden olmaktadır. Bu durumda döviz kuru hedeflemesini seçmiş olan ülke merkez bankasının içsel şoklara karşı para politikasını bağımsız bir biçimde uygulaması ve bu yolla istikrar sağlamaya çalışması zorlaşmaktadır (Mishkin, 1999: 15-16).

1.4.2. Parasal Hedefleme

Parasal hedefleme, enflasyonist beklentileri kontrol altına almak amacıyla, belirli bir parasal büyüklüğe ilişkin artış oranının hedef olarak belirlenmesidir. Parasal büyüklükler düzey olarak veya büyüme oranı olarak belirlenebilir. Enflasyonu önlemek için parasal büyüklüklerin kullanılması görüşü monetaristler tarafından dile getirilmiştir. Kanada, Amerika ve İngiltere gibi ülkeler 1970'lerden sonra parasal hedefleme stratejisini kullanmıştır. Bu strateji bazı dezavantajlarından dolayı 1990'lı yıllarda büyük ölçüde terk edilmiştir. Bu dezavantajları şöyle sıralayabiliriz:

- İktisadi birimler için anlaşılması zor bir hedefleme olabilir.
- Özellikle sermaye hareketleri tamamen serbestse ve sürekli yeni finansal araçlar ortaya çıkıyorsa Merkez Bankasının daha önceden belirlediği parasal büyüklük önemini kaybetmiş olabilir.
- Parasal büyüklüklerin etkisi gecikmeli olarak ortaya çıkabilir.
- Parasal büyüklüklerin hedeflenmesi faizlerde oynaklığa, dolayısıyla ekonomide istikrarsızlığa neden olabilir. 1970 ve 1980li yıllarda parasal hedeflemenin uygulandığı ülkelerde faizlerde büyük dalgalanmalar olduğu görülmüştür.

Parasal hedefleme stratejisinin tercih edilmesi, para arzı değişkeninin yetkili para otoritelerince kısa süre içerisinde yönlendirilebileceği gerekçesine dayanmaktadır. Para politikası araçları vasıtasıyla para arzının iktisadi konjoktüre

uyumlu bir şekilde ayarlanması, yeterli gelişmişlik düzeyine sahip para ve sermaye piyasalarının varlığı halinde mümkündür. (Erdoğan, 2005: 34-54).

Parasal hedefleme stratejisi üç önemli unsur içermektedir: Para politikasının yönetiminde parasal büyüklüklerin aktardığı bilginin esas alınması, parasal büyüklüklere ilişkin hedeflerin önceden ilan edilmesi, parasal hedeflerden büyük ölçüde ve sistematik sapmaları engellemek için hesap verme mekanizmalarının işletilmesidir (Mishkin, 2000: 27).

1.4.3. Enflasyon Hedeflemesi

Enflasyon hedeflemesi, enflasyonun önceden belirlenen zaman dilimi içerisindeki seyrine ilişkin belirli bir düzeyin ya da hedef aralığının kamuoyuna resmen ilan edilmesini zorunlu kılan bir stratejidir (Bernanke vd., 1999: 4). Bu stratejinin uygulamaya konulması, parasal otoritenin tam fiyat istikrarı (sıfır enflasyon) yerine, düşük ve istikrarlı enflasyon hedefini tercih ettiğini göstermektedir.

Enflasyon hedeflemesinde, hedef olarak kısa vadeli faiz oranları, orta vadeli hedef olarak beklenen enflasyon ve öncelikli amaç olarak da enflasyon hedefi kullanılmaktadır. Temel amaç; seçilen büyüklüklerin, ekonomik karar alma süreçlerinde referans olarak alınmasını sağlamaktır. Para politikasının amacına ulaşması, öngörülenlerin ekonomideki diğer birimler tarafından esas alınarak, fiyat, ücret artışı ve yatırım gibi kararlarını aynı çerçevede şekillendirmeleri ile mümkündür (Önder, 2005: 45).

1.5. İşsizliğin Tanımı ve İşsizlik Türleri

Para politikası amaç ve hedeflerinin birçok ülkede merkez bankalarınca uygulanması sonucu fiyat istikrarı sağlansa bile işsizlik oranı düşürülemediği. Örneğin, Amerikan Merkez Bankası FED esnek bir enflasyon hedefini para politikası aracı olarak belirlemiş, ekonomide fiyat istikrarı sağlansa bile işsizlik oranı düşürülemediği. FED, Yeni Keynesyen iktisatçı olan Taylor'un denklemini enflasyon hedeflemesinde kullanılmıştır. Sıfıra yakın bir faiz oranına karşılık işsizlik oranının yüksek çıkmaya devam etmesi son FED başkanı Yellen'in para politikasındaki hedef değişkenlerinden birinin uzun dönem normal işsizlik oranı olarak almasına yol açmıştır (Arıcan ve Okay, 2014: 10).

Bu anlamda günümüz tüm toplumlarının en önemli sorunu haline gelmiş olan işsizliği; iktisadi anlamda emek talebinin emek arzını karşılamaması olarak açıklayabiliriz (Özdemir, 2006: 67-68). İşsizlik türleri hakkında bugüne kadar çeşitli yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, etnik köken gibi çeşitli kişisel karakteristiklere göre bir gruplandırma yapılabileceği gibi coğrafi dağılıma, mesleklere ve işsizliğin süresine ve nedenine göre de sınıflandırma yoluna gidilebilir. İşsizlik, modern çağın ekonomik ve sosyal bir olgusu olarak gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomiler için önemli bir sorun kaynağı konumundadır (Seta Analiz, 2010:4-5).

1.5.1. İşsizliğin Tanımı

İşsizliğin farklı tanımlamaları vardır. İşsizlik, bir ülkede çalışma gücü ve yeteneğine sahip olan ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen kişilerin iş bulamaması haline denir. Bu durumdaki kişilere de işsiz denir. Bir başka tanımda İşsizlik; cari ücret oranında çalışmak arzusunda olan işgücü arzının o ücret oranında işgücüne olan talebin yarattığı istihdam hacminden daha büyük olması durumu olarak ifade edilmiştir (Yıldırım ve Karaman, 2001: 308).

İşsizliğin uluslararası standart tanımı da Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) onayladığı ve önerdiği üzere dört unsur üzerine oturtulmuştur (Yıldırım, 2011: 34). Belirli bir gün ya da hafta zarfında, belirli bir yaş kümesinin üzerinde bulunan aşağıdaki kategorilere giren kişiler işsiz kabul edilirler;

- İş akdi sona erdiğinden, ya da geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli konuma giren, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,
- Daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu itibariyle bağımlı olmayan, veya emekli edilmiş ancak belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Belirli bir döneme nazaran gelecek bir tarihte yeni bir işe başlama konusunda anlaşma yapmış olup da, halen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Geçici ve belirsiz bir süreyle ve kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadan tensikata tabi olan kişilerdir.

Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 4 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildirler.

İşgücünün (çalışmak isteyip de iş arayanlar) bir bölümünün işinin olmaması durumunu ifade işsizlik, işsizlik oranı ile ölçülür:

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsizler (çalışmak isteyenler)}}{\text{İşgücü (Çalışanlar+İşsizler)}} \times 100$$

1.5.2. İşsizlik Türleri

İşsizlik sorun olarak bir bütün olsa da bu sorun; zamanı, etkisi, ortaya çıkış biçimi ve zararları açısından farklılık arz etmektedir. Bunun için işsizlik türlerini incelemekte fayda vardır.

1.5.2.1. İradî İşsizlik

Liberal ekonomilere özgü olan bu işsizlik türü; geçerli ücret ve koşullarda çalışmak istemeyen kişilerin neden olduğu işsizliktir. Bireyler ya tembel olduklarından ya geçerli ücret düzeyini ve koşullarını kendi niteliklerine uygun bulmadıklarından ya da gelire ihtiyaç duymadıklarından çalışmamayı tercih edebilirler (Zaim, 1997: 179). İşte bu nedenlerden dolayı ortaya çıkan işsizlik, istemli (iradi) işsizliktir.

1.5.2.2. Gayri İradî İşsizlik

Piyasadaki geçerli ücret düzeyinde çalışmaya razı olduğu halde iş bulamama durumudur. Bu durumdaki kişiye de gayri iradi işsiz denir. Az gelişmiş ülkelerdeki gizli işsizlik, konjonktürel işsizlik, mevsimlik işsizlik ve teknolojik ilerlemelerin neden olduğu teknolojik işsizlik birer gayri iradi işsizlik türüdür. İş bölümü ve uzmanlaşmanın geliştiği toplumlarda, efektif talebin mevcut üretim kapasitesinin tamamını kullanmaya olanak vermeyen çok düşük bir düzeyde kalmasından, yani talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Talep seviyesinin düşmesi, kişinin iradesi dışında bir dizi ekonomik etmenler tarafından belirlendiği için ve kişinin bu koşulları

değiştirme olanağının bulunmaması nedeniyle, bu tür işsizliğe gayri iradi işsizlik denilmektedir (Ersel, 1999: 17).

Klasik ve Neo-Klasik iktisatçılar bu tür işsizliğin varlığını kabul etmemişlerdir. Kişilerin düşük ücreti kabul etmeye razı olduklarında bu tür işsizliğin önlenebileceğini iddia etmişlerdir. İşsizliğin daha çok gayri iradi bir olay olduğunu öne sürüp açıklayan J. M. Keynes ise gayri iradi işsizliğin talep yetersizliğinden dolayı oluştuğunu savunmuştur (Pekin, 2007: 107).

1.5.2.2.1. Mevsimlik İşsizlik

Bazı mevsimlerde doğal koşullar ya da sosyal olaylar nedeniyle ekonomik faaliyetin yavaşlaması sonucu üretimin azalması “mevsimsel işsizliği” meydana getirmektedir (Unay, 2001: 350). Genelde turizm, inşaat, tarım gibi sektörlerde, mevsimsel olarak üretim düzeyi düşmekte ve buna bağlı olarak da işsizlik oranı mevsimsel olarak dalgalanmaktadır. Bu tip sektörlerde; üretimin mevsimsel olarak arttığı dönemlerde, çalışan kişiler bir sonraki dönemde işlerini kaybederler ve üretim düzeyi daha sonraki dönemde artana kadar işsiz kalırlar. Gelişmiş ve sanayi üretiminde ileri olan ülkelerde mevsimsel işsizlik, genellikle mal talebindeki değişimlerden ileri gelmektedir.

1.5.2.2.2. Konjonktürel (Devrevi) İşsizlik

Piyasa ekonomilerinde ekonomik etkinlikler zaman içinde dalgalanır. Bu dalgalanmanın duraklama ve bunalım dönemlerinde ortaya çıkan işsizliğe konjonktürel işsizlik denir (Eyüboğlu, 2003: 15). Belirli bir dönemde ekonomide üretilen mal ve hizmetlere olan talebin düşmesi veya yetersiz olması bu mal ve hizmetlerin üretimini de düşürmektedir. Daha düşük üretim daha az sayıda işgücü kullanılmasını gerektireceğinden, ekonomik yapıdaki bu dalgalanma devresel bir işsizliğe yol açacaktır. Talepte oluşan değişikliklere bağlı olarak devresel işsizlik kısa veya uzun süreli olacaktır. Talepteki yetersizliğe bağlanan işsizlik, yeterli sermaye birikimi ve yatırım gücüne ulaşmış ülkelerde görülebileceği gibi, gelişmekte olan ülkelerde de ortaya çıkan bir işsizlik türüdür. Konjonktürel işsizlik, yapısal işsizliğe göre kısa süreli, geçici işsizliğe göre uzun sürelidir (Koray, 2000:141).

1.5.2.2.3. Yapısal İşsizlik

Ekonominin bütün sektörleriyle toplu ve devamlı olarak durgun bir düzeyde kaldığı dönemlerde ortaya çıkan işsizliktir. Yapısal işsizliğe uyumsuzluk işsizliği de denir. Ekonomi içi veya ekonomi dışı nedenlerden dolayı ortaya çıkabilir. Emeğin makine ile ikamesinin veya talepteki kaymanın neden olduğu işsizlik, ekonomi içi nedenlerden ileri gelebilir. Bazen politik ve doğal öğeler gibi ekonomi dışı nedenlerle, ekonominin kapasitesinde meydana gelen daralmalar veya işgücü arzındaki ani artışlar da yapısal işsizliğe neden olabilir (Yıldırım ve Karaman, 2001: 312).

1.5.2.2.4. Geçici (Friksiyonel) İşsizlik

İşçilerin yetenekleri, becerileri, tecrübeleri, çabaları, coğrafi bölge ve çalışmaya ayıracakları zaman için arzuladıkları çalışma süresi çok çeşitlidir. Benzer şekilde, işçi çalıştırmak isteyen işverenlerin, işçilerden bekledikleri iş tecrübesi ve becerisi, çalışma koşulları, istihdam yeri, saati ve ödeyecekleri ücret konusunda çeşitli istekleri vardır. Bu farklılıklar nedeniyle işçilerin kendilerine uygun bir iş bulmaları zaman alacaktır. İşçilerin uygun bir iş, işverenlerin işe uygun iş gücü araması durumunda geçici bir süre işsizliğin artması “Friksiyonel İşsizlik” olarak tanımlanır. O halde friksiyonel işsizlik geçici bir dönemi kapsamaktadır.

1.5.2.2.5. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik toplam çıktı veya ürünün miktarının aynı kalması, teknik deyimle ile, işgücünün marjinal verimliliğinin sıfır olması halini ifade etmektedir. Toplam çıktı miktarında bir değişme olmaksızın, bir işletmeyi veya ekonomik sektörü terk eden işçilerin toplam sayısı, gizli işsizlik miktarını vermektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 401).

Herhangi bir üretim alanında işgücünün bir kısmının üretimden çekilmesi durumunda üretimde önemli bir azalma söz konusu olmuyorsa gizli işsizlik söz konusudur. Gizli işsizlikte acık işsizlikten farklı olarak kişinin bir işi vardır ve kişi teknik olarak işsiz değildir. Gizli işsizlik genellikle az gelişmiş ülkelerde tarımda ve kamu sektöründe yaygın olarak görülmektedir.

1.5.2.2.6. Doğal İşsizlik

Ülke ekonomilerinde uygulanan ekonomi politikaları yoluyla giderilemeyen işsizliğe “doğal işsizlik” denilmektedir. M. Friedman tarafından 1986 yılında ortaya atılan bir kavramdır. Ekonomiler bu tür işsizliği önlemeye çalışmaları durumunda enflasyon olgusuyla mücadele etmek durumunda kalırlar. Bir başka deyişle, enflasyon oranında yükselme yaratmadan sürdürülebilen en düşük işsizlik oranına “doğal işsizlik” denilmektedir. Son dönemlerde doğal işsizlik oranı yerine Non-Accelerated Inflation Rate of Unemployment (NAIRU) yani enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı kavramı kullanılmaktadır. NAIRU, friksiyonel işsizlik ile yapısal işsizliğin toplamından oluşmaktadır (Yıldırım ve Özer, 2006: 372).

İKİNCİ BÖLÜM

PARA POLİTİKASININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİNİ AÇIKLAYAN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE AMPİRİK ÇALIŞMALAR

2.1. Para Politikasının İşsizlik Üzerine Etkilerini Açıklayan Kurumsal Yaklaşımlar

Para politikası hem fiili hem de doğal işsizlik üzerine etki eder. Larry Summers 1980'li yıllarda bunun adına histeri etkisi demiştir. Summers'a göre reel faiz oranlarındaki artış, doğal işsizlik oranını artırır. Doğal işsizlik oranı üzerine reel faizin etkileri sermaye birikimi yoluyla gerçekleşir. Reel faiz oranı, sermayenin maliyetini etkiler. Sermayenin maliyeti sermaye birikimini etkilerken dolayısıyla işgücü talebide işsizlik oranını etkiler. Reel faiz oranındaki değişme 1970'li yıllarda Avrupa'da reel faiz oranının düşük olması kâr üzerinden işgücü maliyetindeki artışın azalmasına yol açmış, bu durum sermaye birikimindeki azalmayı sınırlarken doğal işsizlik orandaki artışın da düşük olmasına yol açmıştır. 1980'li yıllarda bu döngü değişmiş, işsizlik Avrupa'da artış göstermiş 1990'lı yılların ortalarında reel faiz oranındaki azalma, Avrupa'da işsizlik oranında azalmaya neden olmuştur. Buna karşın ABD ve Japonya'da işsizlik oranları 1980'li yıllarda Avrupa'daki kadar yükselmemiştir. Bunun nedeni de işgücünün mobilitesinin Avrupa'ya göre daha yüksek olmasına bağlanmıştır.

Bu bölümde para politikasında meydana gelen değişmelerin işgücüne etkilerini açıklamada iktisadi teorilerin görüşlerine yer verilmektedir. Burada klasik miktar teorisinde işsizliğin yeri, keynesyen phillips eğrisi, monetarist teori, yeni keynesyen phillips eğrisi, NAIRU ve Taylor kuralı açıklanacaktır.

2.1.1. İşsizliğin Klasik Miktar Teorisinde Yeri ve Önemi

Fiyat düzeyinin para stokundaki değişmelere orantılı olarak tepki göstereceğini varsayan bir orantılılık teoremidir. Para miktarındaki bir değişiklik normalde fiyat düzeyinde orantılı bir değişikliğe neden olmalıdır (Fisher, 1911: 157).

$$MV=PT$$

Yukarıdaki denklemde; “M” para arzı, “V” paranın dolanım hızı, “P” fiyatlar genel düzeyi, “T” alışveriş hacmini ifade etmektedir. Denklemde bileşenleri için Fisher, uzun dönemde ticaret hacminin emek gücünün miktar ve niteliği, sermaye stokunun büyüklüğü ve teknoloji düzeyini kapsayan reel güçleri aracılığıyla tam kapasitesi tarafından belirlendiğini varsaymaktadır. Değişkenlerin birbirini etkilediği geçiş ayarlama dönemleri hariç, bu reel güçler ve böylece ticaret düzeyi kendi başına denklemdeki diğer değişkenlerden bağımsızdır (Çiçek, 2011: 90).

Klasik teoriye göre yüksek tasarruflar yüksek yatırımlara öncülük ederler ve yüksek yatırımlar da yüksek büyümeye dönüşmektedirler. Buradaki varsayım, yüksek tasarrufların ekonomik büyümeye öncelik tanınması ve yine yüksek tasarrufların ekonomik büyüme ile sonuçlanmasıdır (Dipendra, 1999: 79-86). Klasik teoride; yatırım-tasarruf eşitliğinden hareketle, tasarrufların azalması yatırımları azaltmakta dolayısıyla büyüme hızı azalmaktadır veya tasarrufların artması yatırımları arttırmakta ve büyüme hızı artmaktadır. Bu ilişki aynı zamanda Malthus’un nüfus kuramı çerçevesinde nüfusa bağlı olup, nüfus artış hızının çok yüksek olması durumunda kişi başına düşen gelir azalacak ve tasarruf miktarı düşecek ve büyüme hızı azalacaktır. Nüfus artışı ile gelir arasında doğrusal bir ilişki bulunmakta, kişisel gelirin azalması ile nüfus artış hızı yavaşlayacaktır. Bir başka ifade ile klasik teoride emek piyasasında ücretlerin esnek olma özelliğinden dolayı büyüme hızı ile işsizlik arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. İşsizlik, bir tercih olarak kabul edilip, ekonomik sorun olarak ele alınmamaktadır (Paya, 1998: 181). Emek arzı ile emek talebi, ücretlerin esnekliği özelliğinden dolayı daima dengeye varmaktadır.

Klasik ekonomi teorisinin öngördüğü işsizlik türlerinden birisi geçici işsizliktir. Yani oldukça kısa dönemli bir işsizliğin talep şoklarından doğabileceği kabul edilmektedir. Burada işsizlik geçicidir ve ekonomi fiyat-ücret esnekliği sayesinde kendi kendine bu şoku kısa sürede atlatabilmektedir. Piyasalara dışarıdan müdahale olmaması halinde kalıcı işsizlik söz konusu olmayacaktır.

2.1.2. Keynes ve Orijinal Phillips Eğrisi

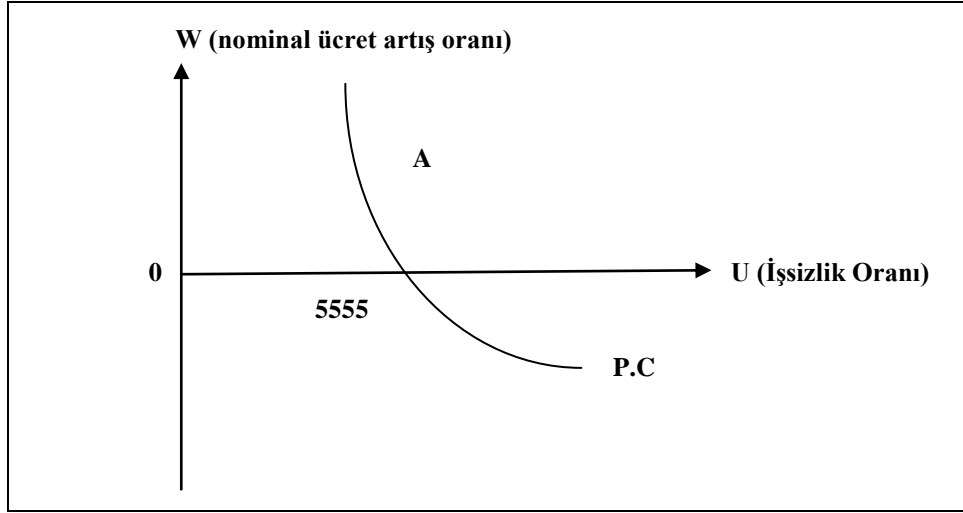
ABD için 1915–1925 yıllarına ait aylık verileri kullanarak, işsizlik ve gecikmeli enflasyon arasında güçlü bir bağıntının varlığını ilk tespit eden iktisatçı Irvin Fisher olmuştur. Buna göre, Fisher, işsizlik ve gecikmeli enflasyon değişkenleri arasındaki bağıntı katsayısının %90 olduğunu bulmuştur. Fisher'ın çalışmasında, işsizlik ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisinin fiyatlardan işsizliğe doğru olduğunu gösteren istatistiksel bulgulara da yer verilmiştir (Fisher, 1973).

1936 yılında Hollandalı iktisatçı Jan Tinbergen, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi arz ve talep piyasası çerçevesinde, ekonometrik olarak ortaya koymayı başarmıştır. Fisher'in aksine, Tinbergen, fiyatlar ve işsizlik arasındaki ilişkide nedenselliğin işsizlik veya işgücü piyasasındaki talep baskısını ölçen benzer bir değişkenden fiyatlara doğru olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte, Tinbergen, nominal ücretlerin işsizliğin doğrusal olmayan bir fonksiyonu olduğunu söylemiştir (Tinbergen, 1959).

A.W. Phillips araştırmalarının ilk modellerinde enflasyon oranını fiili ve potansiyel gelir arasındaki farkla ilişkilendiren bir eşitlik kullanmıştır. Daha sonra ücret maliyetlerindeki artış oranı ile işsizlik düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyerek bu eşitliğin ampirik dayanaklarını araştırmıştır. 1958'de İngiltere bu iki değişken arasında 100 yıldır istikrarlı bir ilişki bulunduğunu bildirmiştir. P. A. Samuelson ve R. Solow, Phillips'in söz konusu çalışmasından hareketle işsizlik haddi ile enflasyon haddi arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu ileri sürmüştür. İlişki, dünyanın ilgisini çekerek "Phillips Eğrisi" adını almıştır (Lipsey vd., 1994: 115).

Phillips Eğrisi, ücret değişikliklerinin birim-emek maliyetlerini değiştirerek kısa dönem toplam arz eğrisini kaydırma hızı hakkında ampirik verilere dayanan bir açıklama sağlamıştır. Phillips'in aradığı ampirik ilişki işsizlik ve ücret oranları arasındadır. Bunu aramasının nedeni emek piyasasındaki talep baskıları hakkında işsizliğin çıktı açıklarından daha iyi bir ölçü olduğunu düşünmesidir. Phillips, çalışmasını 19.yy'ın ortalarına kadar götürmek istemiştir fakat çıktı açıklarındaki veri eksikliği bunu engellemiştir. Bununla birlikte, phillips eğrisinin ücret değişiklikleri ile çıktı açıklarını ilişkilerinden bir eğriye dönüştürülebileceğini düşünmüştür. Çünkü işsizlik ve açıklar arasında "negatif" bir ilişki vardır.

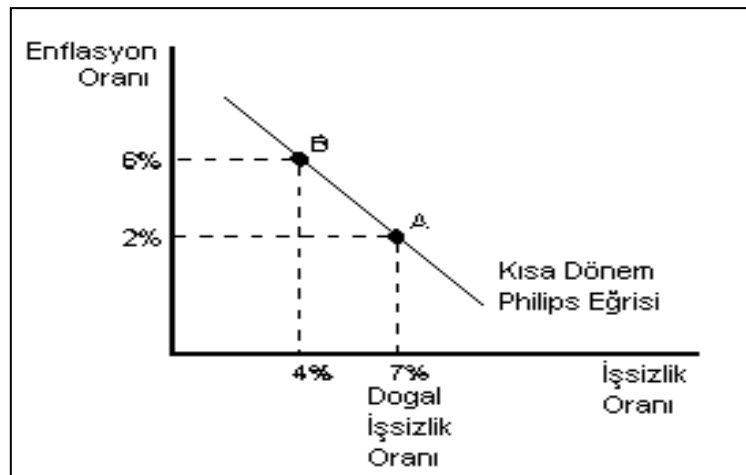
Resesyonecu bir açıkta yüksek işsizlik, enflasyonist bir açıkta ise düşük bir işsizlik bulunmaktadır (Lipseu ve d., 1994: 115-116).

(Őkil 1: Phillips EĞrisi)

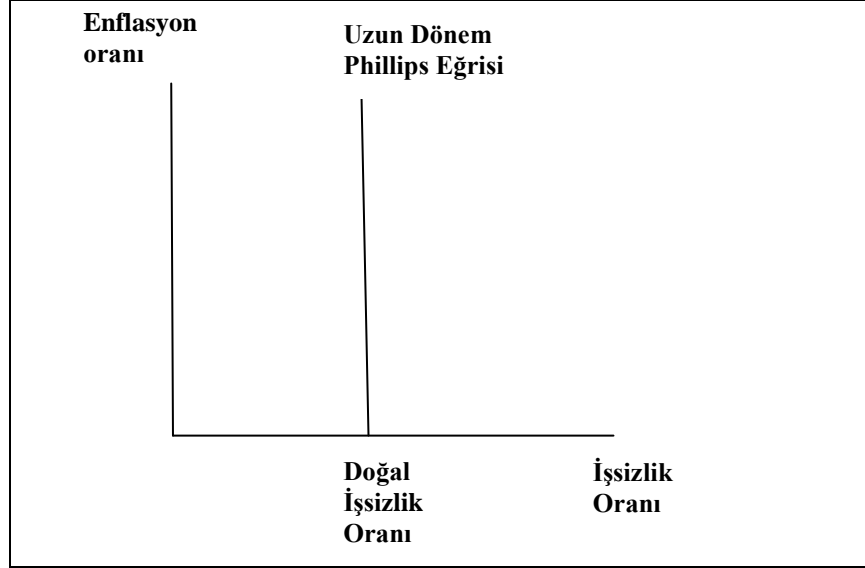
Phillips eğrisinin iktisat politikası uygulamalarına temel alınması ile birlikte politika uygulamalarında işsizlik ve enflasyon oranı arasında tercih yapılması durumuna gelmiştir. Hangi politika kombinasyonunun uygulanacağı ise politika yapıcının önceliklerine bağlı olarak deĐiŐecektir. Phillips eğrisi bu açıdan politika yapıcılara ideolojik önceliklerini göz önünde bulundurarak iktisat politikası oluŐturma imkânı vermiŐtir (Bykkn, 2008: 139).

Kısa Dönem Phillips EĞrisi; Beklenen enflasyon ve doğal işsizlik oranı sabitken enflasyon oranı ve işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi göstermektedir.

(Őkil 2: Kısa Dönem Phillips EĞrisi)

Uzun Dönem Phillips Eğrisi; Beklenen enflasyon ve gerçekleşen enflasyon oranları birbirine eşit olduğu zaman enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi gösteren bir eğridir. Uzun dönem phillips eğrisi doğal işsizlik oranı düzeyinde çizilecek bir doğru ile gösterilebilir.

(Şekil 3: Uzun Dönem Phillips Eğrisi)

Keynesçi iktisat teorisi, 1929 buhranı ile ortaya çıkan sorunları gidermek için geliştirilmiştir. Ancak 1960 yılından bu yana görülen hızlı enflasyon ve işsizlik gibi sorunlar, bu teorinin geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur. Keynesin tavsiyelerine uygun olarak, devlet harcamalarının artırılması ve açık bütçe politikası ilk başta işsizliği azaltmış ve hızlı bir üretim artışına imkan vermişti. Fakat her işsizlik dalgasıyla karşılaşıldığında devlet harcamalarının artırılması ve açık bütçe politikasıyla piyasaya daha fazla para verilmesi, enflasyonist baskıları artırmıştır.

Keynes, Genel Teori’de 1929 Dünya Buhranının temel problemi olan işsizlik olgusuyla ilgili çalışmalar yapmış ve enflasyon olgusuyla ilgili çalışmalarını ihmal etmiştir. Enflasyon olgusuyla ilgili olarak 1940 yılında “savaşı nasıl finanse etmeliyiz” başlıklı bir makale yayınlarken “talep çekişli enflasyon” ve “maliyet itişli enflasyon” ayrımı altında bazı fikirler ileri sürmüştür. Keynesyen iktisatçılar Neo-Keynesyen modelin kayıp denklem (missing equation) denilen bu eksikliğini, A.W. Phillips’in 1958 yılında yayınlanan ve İngiltere’de 1861–1957 döneminde işsizlikle nominal ücret hadleri arasındaki değişimler arasında nasıl bir ilişki olduğunu inceleyen makalesinden yaralanarak gidermişlerdir (Ünsal, 2007: 34).

2.1.3. İşsizliğin Monetarist Teoride Yeri ve Önemi

Keynesyen Teori, 1940 ve 1950’li yıllarda genel kabul görmüş bir teoridir. Gelişmiş ülkeler, uyguladıkları Keynesyen teori ile hızlı bir büyüme süreci içerisine girmiş, hükümetler tarafından uygulanan teori politikaları, ülkelerin ekonomilerinin gelişmesinin nedeni olarak kabul edilmiştir. Ancak 1960’lı yıllarda aynı sanayi ülkelerinde enflasyon ve işsizliğin hızla artış süreci içerisine girmesi, başta ABD olmak üzere birçok ülke sorunlarını uyguladıkları politikalara bağlamaya başlamışlardır. Uygulamada, maliye politikalarının kullanılmasındaki gecikmeler sorunlar yaratınca iktisatçıların bir kısmı maliye politikasındaki değişmelerin istikrarı sağlayıcı değil, aksine ekonominin istikrarını bozucu etkiler yarattığını belirtmişlerdir (Parasız ve Bildirici, 2002: 374).

“Keynesyen İstihdam Teorisine” karşıt olan ilk görüş, 1960’lı yıllarda geliştirilen “Monetarist Teori” olmuştur. Chicago Üniversitesi iktisatçılarından Milton Friedman tarafından geliştirilen teoriye göre, Keynesyen teori temelde, toplam talebin belirlenmesi teorisi. Toplam talebinde öncelikle para arzındaki değişmelerle belirlenebileceğini savunmaktadır. Toplam hasıla, fiyatlar ve istihdam gibi belli başlı makro ekonomik değişkenler temelde para arzından etkilenmektedir. Bu değişkenlerin maliye politikasından etkilenmesi hem az hem de geçicidir. Bu yüzden ekonomide sadece “para” önemlidir (Parasız vd., 2000: 550-551).

Monetaristler, “fiyat istikrarı” üzerinde önemle durmuşlardır. Gönüllü ya da uyarılmış eksik istihdamın ve büyük bunalımın özel sektörün yapısından kaynaklanan herhangi bir istikrarsızlıktan değil, hükümetin kötü yönetiminden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Monetaristler, serbest piyasa ekonomisinin kendi iç dinamiği sayesinde istikrarlı bir model olduğunu savunmakla birlikte, klasik iktisatçılardan farklı olarak ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olamayacağını kabul etmektedirler. İnsanların daha iyi bir iş arama veya işsizlik yardımından yararlanmaları neticesinde belirli bir süre işsiz kalabileceklerini, böylece ekonomide her an “doğal işsizlik” olabileceğini öne sürmüşlerdir (Aktan, 2000: 1).

Monetaristlere göre enflasyon, eksik istihdamdan daha tehlikeli bir durumdur. Bu nedenle, monetaristler işsizliği önlemeyi amaçlayan politikalara kıyasla yüksek oranlı enflasyonu önlemenin yaratacağı yüksek işsizliği üstlenmeye daha fazla eğilim göstermiştir (Parasız vd., 2000: 551).

2.1.4. Yeni Keynesyen Phillips Eğrisi

1980'li yılların başında, Yeni Keynesyenler tarafından “Keynesyen Dinamik Rassel Denge Modellerinin” geliştirilmesiyle birlikte Phillips eğrisi makro ekonomik alanda yeniden önem kazanmaya başlamıştır. O zamana dek, Phillips eğrisi, sadece işsizlik oranı ve enflasyon gibi toplam değişkenler arasındaki ampirik ilişkiyi dikkate alması, fakat ekonomideki tüketici ve firmalar arasındaki etkileşim altında yatan yapısal davranışları yeterince önemsememesi nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır (Fuhrer, 1995).

Yeni keynesyenler makro iktisadi analizi mikro ekonomik temeller üzerinden yapmaya çalışmışlardır. Bu nedenle nominal fiyatlar, ücret katılıkları, eksik bilgi, beklentiler ve piyasa başarısızlığı sorunlarına vurgu yapmışlardır. Yeni keynesyen phillips eğrisi beklenen enflasyon ve marjinal maliyetin bir fonksiyonudur. Marjinal maliyet veri iken enflasyon beklentisinde meydana gelen bir düşüş enflasyonu da düşürecektir. Dolayısıyla bu durumda istihdamı değiştirmeden enflasyonu etkilemek mümkün olmaktadır. Yeni keynesyen phillips eğrisine göre cari enflasyon, beklenen enflasyon ve zorlayıcı bir değişken olan fazla talep tarafından açıklanır (Bordson vd., 2002: 1).

Yeni keynesgillere göre kısa dönemde işsizlikle enflasyon arasında bir değiş-tokuş mevcuttur. Uzun dönemde ise histeri etkisini kabul edenler dışında, Phillips eğrisinin tabii işsizlik oranında yatay eksene dik olacağına inanırlar. Fakat uzun dönemde phillips ilişkisinin ortadan kalkmasının nedeni; beklentilerdeki yanılmanın düzeltilmesi değil, bütün ücret ve fiyatların esnek hale gelmesidir.

2.1.5. NAIRU (Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik)

Nairu kavramı ilk kez Modigliani ve Papademos (1975) tarafından enflasyonist olmayan işsizlik oranı (Non-Inflationary Rate of Unemployment, NAIRU) olarak adlandırılmış ve daha sonra Tobin (1980) tarafından NAIRU olarak ifade edilmiştir.

NAIRU, istikrar ile uyumlu ve enflasyonu hızlandırmayan bir işsizlik oranını temsil etmektedir (Espinoza-Vega ve Russel, 1997). NAIRU'nun yüksek olması emek piyasasının zayıflığını gösterebileceği gibi, işsizliğin devrevi bileşeninin belirlenmesinde de bir gösterge olabilir. Bu yüzden OECD (İngilizcesi: Organisation

for Economic Co-operation and Development, Türkçesi: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), NAIRU'nun ölçülmesine özel bir önem vermektedir (Rodenburg, 2007).

NAIRU kavramının bu kadar çok dikkat çekmesinin nedeni, birçok ülkede cari işsizlik düzeyinin NAIRU tahminlerinden daha düşük olmasıdır. Bu nedenle bazı iktisatçılar para otoritelerine sıkı para politikasına yönelmek konusunda önerilerde bulunmakta, bazı iktisatçılar ise para otoritesinin nominal ücret değişikliklerini daha yakından izlemesini ve reel ücretlerde bir artış sinyali alınır alınmaz sıkı para politikasına dönmesini tavsiye etmektedirler (Şıklar, 1999: 5-30).

NAIRU bir model olarak basit şekilde kurgulanırsa:

$$y = f(u) + g(u, du/dt)$$

Bu denklemdeki u işsizlik oranı, " f " mark up oranı, " g " işçilerin gelirden aldıkları pay, " y " büyüme ve " t " zamanı göstermektedir. " u " ile " f " ve " g " arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Fiyat beklentileri doğru ve emek piyasası dengede ise ($du/dt=0$) ortaya çıkan işsizliğe doğal işsizlik düzeyi (u^*) denir. Bu durumda denklemin kökü aşağıdaki gibidir;

$$y = f(u^*) + g(u^*, 0)$$

Bu işsizlik düzeyi para politikasından etkilenir. Para politikası sıkı ise " f " ve " g " düşer ve işsizlik artar. Bunun yanında " y " ile yani büyüme ile ters yönlüdür. " y " artarsa " f " ve " g " artacağı için " u^* " düşer. Dolayısıyla büyüme ve para politikası ile doğal işsizlik oranı arasında bağlantı vardır. Eğer işsizlik uzun süre devam ederse histeri etkisinden dolayı doğal işsizlik oranı artar.

2.1.6. Taylor Kuramı

Taylor kuralı genel anlamıyla enflasyon ve çıktıdaki değişime göre para otoritesinin faiz politikasını nasıl ayarlaması gerektiğini gösteren basit bir kuraldır. Bu kuralın temel fikri, merkez bankalarının üretim ve enflasyona karşılık faiz oranlarını düzeltmesidir. Taylor kuralı, para politikasının makroekonomik kırılmaları, fiyatlar ve büyümedeki dönemsel dalgalanmaları içerecek şekilde bir kurala dayalı olması ekonomik istikrarı göz önünde bulundurması gerektiği şeklindedir (Orphanides, 2007).

Taylor kuralına göre çıktı ve enflasyonun değerlerinde meydana gelen kısa dönemli sapmalar, para otoriteleri tarafından kısa dönemli faiz oranları değişikliği ile ortadan kaldırmalıdır. Taylor kuralını şu şekilde genellemek mümkündür:

$$r - r^* = \beta (z - z^*)$$

Denklemden “r” kısa vadeli faiz oranı, “r*” baz alınan değer, “z” değişkenin ilgili dönemdeki değeri, “z*” hedeflenen değeri ifade etmektedir. Bu genel ifadeye bağlı olarak Taylor Kuralını:

$$i_t = r^* + \pi_{t-1} + f_\pi (\pi_{t-1} - \pi^*) + f_y y_t$$

Eşitliği ile ifade etmiştir. Burada “r*” faiz oranı, “π”; 12 aylık enflasyon oranı, “π*” merkez bankası enflasyon hedefi, “y” ise üretimdir. Ayrıca “i_t” nominal faiz oranının şimdiki değeridir ve üretim açığına ve enflasyon hedefinden sapmasının bir devre öncekine bağlıdır. Katsayılarıdaki kısıtlar atılarak bu denklem;

$i_t = \alpha + \beta_\pi (\pi_{t-1} - \pi^*) + \beta_y y_t$ olarak düzenlenmiştir. Burada, $\alpha = r^* + \pi^*$ ve $\beta_\pi = 1 + f_\pi$ olacaktır. Burada $(\pi_{t-1} - \pi^*)$, beklenen enflasyonun hedeflenenden sapması, y_t ise üretim açığıdır. Bu katsayıların pozitif olması eklenmektedir. Taylor önerdiği politika kuralının uygulanmasında enflasyon oranını geriye dönük gerçekleşmiş enflasyon olarak kullanmıştır.

Merkez bankası Taylor kuralını kullandığında, enflasyon ve üretim hedeflenenden yüksek ise faiz oranlarını yükseltir. Enflasyon ve üretim hedeflenenin altında ise faiz oranlarını indirme yoluna gider. (Begg vd., 2003: 340).

2.1.7. Histeri Etkisi

Histeri, Blanchard ve Summers (1986, 1987), Layard vd. (1991) ve Barro (1988)’nin katkılarıyla şekillenen bu yaklaşıma göre, iş piyasasındaki katılıklar nedeniyle, şoklar işsizlik düzeyi üzerinde kalıcı etkilere sahiptir. Yani ekonomideki bir şoktan sonra işsizlik oranları artacak ve eski seviyesine geri dönmeyecektir. Bu durumda oluşacak yeni dengede işsizlik oranları eski seviyelerinin çok üzerlerinde olacaktır. Ekonometrik açıdan bunun anlamı işsizlik serisinin durağan olmayan bir süreç tarafından türetilmiştir.

Literatürde, işsizlik üzerinde geçici şokların etkilerinin kalıcı olup olmadığı ve işsizlik enflasyon arasındaki ilişkinin niteliği konusunda birbirine zıt iki görüş vardır. Bunlardan ilki “Doğal İşsizlik Oranı Hipotezi” ve/veya daha sonra bu

hipotezin geliştirilmesiyle ortaya çıkan NAIRU Hipotezi, diğeri ise Histeri etkisidir (Stanley, 2005).

2.2. Para Politikasının İşsizlik Üzerine Etkilerini Açıklayan Ampirik Çalışmalar

İşsizlik sorunu başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere bütün ülkelerde sorun haline gelmektedir. Bu bölümde bazı gelişmiş ülkeler ile Türkiye'deki para politikaları uygulamalarının, enflasyon ve işsizlik üzerindeki etkilerini açıklayan ampirik çalışmalara değinilecektir.

2.2.1. Gelişmiş Ülkeler İçin Yapılmış Ampirik Çalışmalar

Kakse ve Patanaik ABD için 2000 yılında yaptıkları ampirik çalışmalarında (VAR) yöntemini kullanarak Euro kullanan Avrupa ülkelerindeki para şoklarının etkilerini analiz etmişlerdir. Bu uygulamayı 1984 1. dönemi ile 1998 4. dönemleri arasındaki piyasa verilerini kullanarak yapmışlardır. Para miktarında meydana gelen daralmalar sonucu; kısa dönem para arzının azaltılması, kısa dönem faiz oranlarında bir şok meydana getirmiş ve işsizlik üzerinde negatif bir etkiye sebep olmuştur. Para politikalarının enflasyona etkileri ise çok kısıtlı olmuştur. Bu arada başlangıçta toplam para miktarının üzerinde olumlu bir etkiye neden olduğu görülmüştür. Buna ek olarak geçerli kur oranlarındaki değişiklikler ve uzun dönem faiz oranlarının gerçek piyasa durumu üzerinde önemli bir etkisi varken, buradaki piyasa verilerinin enflasyona hızlı bir şekilde sebep olduğu görülmüştür. Bununla birlikte uzun dönem faiz oranları ve anlık piyasa oranları kısa dönem faizlerinde fazla etkili olamamıştır.

Bu değişkenler para politikasının değişim üzerindeki önemini sınırlandırmıştır. Bununla birlikte sonuçlar göstermektedir ki piyasa faiz oranları önemli bilgi değişkenidir. Sonuç olarak, (VAR) sistemini ABD verileri ile karşılaştırmaktadırlar. İki ekonomideki para politikası etkilerinin gerçek piyasalara olan etkisi bir birine benzediği görülmüştür.

Alexuis ve Holmlund'un 2008 yılındaki İsveç'teki uygulamasında ise; para politikaları işsizlik uygulamaları deneyimi üzerinde çalışmışlardır. İşsizlikteki değişimlerin yaklaşık %30 kadarının makroekonomik şoklar olarak adlandırabileceğimiz daraltıcı para politikaları ve kurumsal faktörler tarafından sebep olduğunu öğrenmişlerdir. Sonuçların etkili ve kalıcı olduğu görülmüştür. Tercih

edilen VAR modelinde bir şokun yaklaşık olarak maksimum etkisinin % 30'nun 10 yıl boyunca etkili olduğu görülmüştür.

Gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkelerde merkez bankalarının en temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyat istikrarına ulaşmada merkez bankalarının izlediği yol ise enflasyon hedeflemesidir. Enflasyon hedeflemesinin merkez bankaları tarafından yoğun bir şekilde kullanılmasının özünde, çıktı ile fiyat istikrarının birlikte/aynı anda (doğal uyum) gerçekleştirilebilmesi yatmaktadır. Blanchard'a göre enflasyon ve çıktı ile fiyat arasında genel olarak şöyle bir ilişki kurulabilir (Blanchard, 2003: 3):

$$\pi - \pi(-1) = (\beta + \alpha)(y - y^*)$$

Yukarıdaki denklemde “ π ” enflasyon oranını, “ y ” ise çıktı oranını, “ y^* ” doğal çıktı düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki terimlerde gecikme uzunluğunu belirtmektedir. Denklemde göre enflasyondaki değişim çıktı açığının bir sonucudur.

$$\Delta\pi \rightarrow \Delta y \rightarrow \Delta u$$

Bu denklemdeki “ $\Delta\pi$ ” hedeflenen enflasyon oranını, “ Δy ” hedeflenen çıktı oranını ve “ Δu ” ise hedeflenen işsizlik oranını göstermektedir. Burada minimum düzeydeki enflasyon oranı çıktı açığını ve bu da işsizlik oranını etkilemektedir.

2.2.2. Türkiye İçin Yapılmış Ampirik Çalışmalar

Selim ve Güven'in yaptığı çalışmada, 1990-2012 yılları arası TÜFE, reel efektif döviz kuru ve işsizlik verileri kullanılarak, değişkenler arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla ekonometrik analizler yapılmıştır (Selim ve Güven, 2014: 1-26). Çalışmada VAR yönetimi kullanılmıştır. Yapılan analizlerde TÜFE, reel efektif döviz kuru ve işsizlik değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki saptanamamıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek ve değişkenin birinin diğerine neden olup olmadığını belirlemek amacıyla nedensellik analizi uygulanmıştır. Bunun sonucunda, reel efektif döviz kurundan, işsizlik ve TÜFE'ye doğru bir nedensellik elde edilmiştir.

Bu çalışma ile ele alınan reel efektif döviz kuru, enflasyon ve işsizlik oranı değişkenleri arasında güçlü bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur. Reel efektif döviz kuru istihdam seviyesini birçok kanaldan etkilemektedir. Reel döviz kurlarının düşmesi yerli firmalara dış pazarlarda rekabet gücü kazandırırken iç pazarda da ithal ürünlere karşı rekabet gücü kazandırmaktadır. Rekabet gücünün artmasıyla talep

artışı, üretim ve istihdam artışına yol açmaktadır. Türkiye’de 2001 yılında esnek kur sistemine geçildikten sonra küresel krizin sekteye uğrattığı kesintisiz bir büyüme ihracata ivme kazandırırken ithalatta daha yüksek oranlı artışlara yol açmıştır. Büyüyen ekonomiye işsizlik oranlarındaki düşüş eşlik etmemiş işsizlik oranları %10’larda kalmıştır. Ayrıca istikrar programlarının ana unsurları arasında yer alan enflasyon ve döviz kuru arasındaki etkileşim mekanizmasının anlaşılması ve uygulanacak makro politikalarda hesaba katılması politika yapıcılarının ihmal etmemeleri gereken bir husustur.

Hepsağ’ın yaptığı çalışma, 2001:1-2007:3 dönemlerini kapsamaktadır. Çalışmada VAR modeli kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucuna göre; kısa dönemde, enflasyon oranı üzerinde geçmiş dönem enflasyon oranlarının etkili olduğu anlaşılmıştır. Buna göre fiyat istikrarı hedefine ulaşılmasında kısa dönemde işsizlik oranlarından ziyade geçmiş dönem enflasyon oranlarının cari dönem enflasyonunun belirleyicisi olduğu, iktisadi politikalar oluşturulması aşamasında dikkate alınmalıdır. Uzun dönemde enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasında geçerli bir değiş-tokuş ilişkisi tespit edilmiştir. Türkiye ekonomisi için işsizlik oranlarının uzun dönem enflasyonunun belirlenmesinde güvenilir bir araç olarak kullanılabilceği ifade edilebilmektedir.

Güloğlu ve İspir’in yaptığı çalışmada, Türkiye’deki 9 sektörün 1988-2008 dönemini kapsayan işsizlik oranı serilerinden oluşan panel veri seti oluşturularak, işsizlik serilerinin durağanlığı sınanmaktadır. Durağanlık, son dönemlerde geliştirilen ve her sektörde farklı tarihlerde ve farklı sayılarda kırılmaya izin veren bir panel birim kök sınamasıyla sınanmaktadır. Yapısal kırılmayı dikkate almayan zaman serisi ve panel birim kök sınamaları doğal işsizlik önsavına karşın histeri önsavını desteklerken, yapısal kırılmayı dikkate alan panel birim kök sınaması doğal işsizlik oranı önsavını desteklemektedir. Çalışma sonuçları Türkiye üzerine yapılan daha önceki diğer birçok çalışmadan doğal işsizlik önsavını desteklemesi bakımından ayrılmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar iktisat teorisinde doğal işsizlik oranı önsavının özel bir durumu olarak da adlandırılan ve geçici şokların işsizlik oranı üzerindeki etkilerinin uzun süre devam ettiğini ancak kalıcı olmadığını söyleyen görüşle uyum içindedir (Güloğlu ve İspir, 2011: 212).

Berument, Tansel ve Doğan'ın yaptığı çalışmada, makroekonomik politika şoklarının 1988:01'den 2004:04'e kadar olan işsizliği nasıl etkilediği incelenmiştir. Çalışmada üç aylık verilerle kurulan var yöntemi kullanılmıştır. Eğitim seviyesine göre işsizlik ile ilgilenildiğinde, uygulama sonuçlarında gelir şokunun toplam işsizliği düşürdüğü görülmüştür. Ayrıca pozitif gelir şokunun lise mezunu işsizler haricinde tüm eğitim seviyelerinde azalışa neden olduğu bulunmuştur. Lise mezunu işsizlerin şoktan pozitif yönde etkilendiği fakat sadece başlangıçta istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Döviz kuruna verilen şokta sonuçlar göstermiştir ki işsizlik başlangıçta artarken daha sonra düşüşe geçmiştir. Pozitif para arzı şokunun ortaokul, lise ve üniversite düzeyinde işsizleri negatif yönde etkilediği ve başlangıç seviyelerinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Daha sonra fiyatlara verilen bir standart sapmalık şokun, yaklaşık dönem boyunca eğitim seviyelerinde ki işsizliği düşürdüğü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Faiz şokunun işsizliği başlangıçta artırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde de, faiz ve para arzının uzun dönemde işsizliğin hiçbir bileşenine etkisi bulunmazken toplam işsizliğin kısa dönemde etkilendiği görülmüştür. Diğer taraftan gelir, fiyat ve işsizliğin kendi şokunun sürekli etkisi olduğu bulunmuştur (Hakan vd., 2005: 12-13).

Şentürk ve Akbaş'ın yaptığı çalışmada ise, Türkiye'de 2005: 01-2012: 07 döneminde ekonomik büyüme, işsizlik oranı ve enflasyon oranı arasında karşılıklı ilişkinin varlığı incelenmiştir. Ekonomik büyümenin işsizlik ve enflasyon oranı üzerinde etkili olup olmadığını tespit edebilmek için ilk olarak çalışmada kullanılan değişkenler için birim kök testleri yapılmıştır. Yapılan bu testler, sonucunda sanayi üretim endeksi durağan, işsizlik ve enflasyon oranı ise birim köklü çıkmıştır. Buna göre, sanayi üretim endeksi ile işsizlik oranı ve işsizlik oranı ile de enflasyon oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ekonomik büyüme gerçekleşirken, işsizlik ve enflasyon oranında bir değişiklik olmaması, hane halkının refah düzeyini iyileştirmemektedir. Dolayısıyla refah düzeyinde iyileşmeden söz edebilmek için ekonomik büyümeyle birlikte enflasyon oranı ve işsizlik oranının azalması gerekmektedir. Refah düzeyinde iyileşme yaşanabilmesi için enflasyon oranı ve işsizlik oranının dışında sosyal, siyasal ve kültürel alanda birçok ilerlemenin kaydedilmesi de gerekmektedir. Buna rağmen, hane halkının iktisadi hoşnutsuzluğunu belirlemede işsizlik ve enflasyon oranı yeterli görülmektedir.

Türkiye, ekonomik büyüme gerçekleştirmesine rağmen işsizlik ve enflasyon oranları yetkili otoritelerce hedeflenen oranların üzerinde seyretmektedir. Bu sonuç, Türkiye'nin ihracatı için gerekli olan malların önemli bir kısmını ithal etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden ihracat için gerekli olan malların yurtiçinde üretimine önem verilip gerekli teşviklerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca, tüketim kadar üretim için de gerekli olan petrol, doğalgaz vb. enerji kaynaklarına alternatif kaynaklar geliştirilmelidir. Aksi takdirde, gerçekleşen ekonomik büyüme istihdam yaratmayan ve enflasyon oranını düşürmeyen bir nitelik kazanacaktır. Bunun yanında, söz konusu ekonomik büyümenin toplumsal refaha katkı sağlayabilmesi için gelir dağılımı adaletinin de sağlanması gerekmektedir (Şentürk ve Akbaş, 2014: 5829).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ PARA POLİTİKASI UYGULAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ: SAYISAL ANALİZ

3.1. Dünyada ve Türkiye'de İşgücü Piyasasının Yapısı, İşsizlik ve Para Politikası İlişkisi

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin uğraştığı en önemli sosyal sorunların başında işsizlik olgusu gelmektedir. Ülkeler özellikle teknolojik olarak gelişirken, üretim sistemleri değişmekte ve işgücünün bu gelişmelere ayak uydurması zorlaşmakta, nüfus artışına bağlı olarak artan işgücüne istihdam imkânları yaratmak sorun haline gelmektedir (Güney, 2009:135). Bu bölümde dünyadaki ve Türkiye'deki işsizliğin yapısal özellikleri incelenmiştir.

3.1.1. Dünya İşgücü Piyasalarındaki Gelişmeler

2013 yılında küresel ekonomik büyüme %2.9 olmuş, 2009 yılından beri en düşük düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla küresel ekonomide toplam talep zayıf ve makroekonomik belirsizlik yüksek düzeyde kalmıştır. Yükselen ve gelişmekte olan ülkelerde zayıflayan ekonomik büyüme hem düşük toplam talebe, (özellikle ihracat nedeniyle) hem de küresel finansal istikrarsızlığın gelişmiş ülkelerdeki makroekonomik politika koşullarıyla bağlantılı olmasından dolayı olumsuz gelişmelere yol açmıştır. Amerika'daki para politikaları nedeniyle sermaye çıkışlarına yükselen ekonomiler oldukça duyarlı hale gelmişlerdir. Yükselen ekonomilerde ve gelişmekte olan ülkelerde ekonominin yavaşlaması orta dönemde ekonomik ufkun belirsizleşmesinden kaynaklanan uyarılama problemlerine yol açmıştır. Hızlı bir yakalama sonrasında, bazı büyük yükselen ekonomiler ve gelişmekte olan ülkeler önemli bir dar boğazla (özellikle alt yapı ve beşeri sermaye) karşı karşıya gelirken, bunun gelecek yıllarda ekonomik büyüme üzerine önemli etkilerinin olacağı düşünülmektedir. 2013 yılında gelişmiş ekonomilerde ve AB'de ekonomik büyüme ortalama %1 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre %0.4 daha az büyümede görülmüştür. Japonya'da ekonomik büyüme %2'de kalmış ve Amerika'nın ekonomik büyümesi 2012 yılında %2.8'den 2013 yılında %1.6'ya gerilemiştir. Euro bölgesi resesyondan çıkmış olmasına rağmen ekonomik büyüme zayıf kalmıştır. 2014 yılında IMF %3.4 gibi bir ekonomik büyüme beklemektedir.

Tablo 1: Toplam İşsizlik Oranının Küresel, Bölgesel ve Ülkeler İçin Tahmini Gösterimi

Ülke/Bölge	2007	2012	2013	2014
Dünya	5,5	6,0	6,0	6,1
G20 Ekonomileri	5,1	5,7	5,8	5,8
G20 Gelişmiş Ekonomiler	5,7	8,4	8,4	8,4
G20 Gelişmekte Olan Ekonomiler	4,9	4,9	5,0	5,1
Gelişmiş Ülkeler ve AB	5,8	8,6	8,6	8,6
Avustralya	4,4	5,2	5,6	5,7
Kanada	6,0	7,2	7,1	7,0
Japonya	3,9	4,3	4,1	4,0
ABD	4,7	8,2	7,5	7,2
Avrupa Birliği	7,2	10,5	11,0	11,1
Fransa	8,0	9,9	10,5	10,9
Almanya	8,6	5,4	5,3	5,3
İtalya	6,1	10,7	12,2	12,6
İngiltere	5,4	8,0	7,5	7,3
Bağımsız Devletler Topluluğu	8,2	8,0	8,2	8,3
Rusya Federasyonu	6,0	5,5	5,8	5,8
Türkiye	10,3	9,2	9,9	10,0
Orta Doğu	10,2	10,9	10,9	11,0
Kuzey Afrika	11,1	12,1	12,2	12,2
Sahraaltı Afrika	7,5	7,6	7,6	7,6
Güney Afrika	22,3	25,0	25,3	25,2
Latin Amerika ve Karayipler	6,9	6,6	6,5	6,5
Arjantin	8,5	7,2	7,3	7,4
Brezilya	8,1	6,9	6,7	6,6
Meksika	3,4	4,9	5,0	4,9
Doğu Asya	3,8	4,4	4,5	4,7
Kore Cumhuriyeti	3,2	3,2	3,2	3,3
Güneydoğu Asya ve Pasifik	5,5	4,1	4,2	4,3
Endonezya	9,1	6,1	6,0	6,0
Güney Asya	4,1	3,9	4,0	4,0

Kaynak: The Global Unemployment Trends, 2013, s. 19

İş gücü piyasaları ekonominin daha yavaş büyümesinden küresel anlamda etkilenmiştir. 2013 yılında dünya genelinde bütün bölgelerde işsizlik oranı artmıştır. Küresel istihdam 2013 yılında ortalama %1.4 oranında artarken 2012 yılına göre bir değişim göstermemiştir. Bu durumda küresel işsizlik oranı 2013 yılında %6 olmuştur.

2012 yılına göre bir değişiklik göstermemiştir. Dünyadaki işsiz sayısı 2013 yılında 201.8 milyon olarak tahmin edilmiş, bir önceki yılda ise bu sayı 196.9 milyon olmuştur. Yani 2013 yılında 4.9 milyon kişi dünya genelinde işsiz sayısına eklenmiştir.

Tablo 1 'de işgücü piyasasındaki gelişmeler ve değişmeler bölgeler ve ülkeler için gösterilmiştir. Gelişmiş ülkelerde ve AB'de işsizlik oranı %8.6'dır. Bu oran 2007 yılındaki düzeyinden nerdeyse %3 oranında daha yüksektir. İşsizlik oranları ABD ve İngiltere'de düşerken, Fransa ve İtalya'da bu orandaki düşüş daha yavaş olmaktadır. İşsizlik oranındaki çok küçük değişmeler; Kanada, Japonya ve Almanya'da görülmektedir. Orta dönemde yalnızca ABD'de önemli bir düşüş beklenmekle birlikte yine kriz öncesine göre biraz daha yukarıda seyretmektedir.

Bölgeler arasında 2013 yılında en yüksek işsizlik oranı sırasıyla, %12,2 ve %10,9 ile Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da görülmektedir. Merkez, Güney ve Doğu Avrupa'da işsizlik oranı nispeten yüksek kalmış, %8.2 gibi ortalama bir oranla Türkiye ve Rusya Federasyonunda işsizlik oranının artması beklenmektedir. 2013 yılında Latin Amerika ve Karayipler'de işsizlikte %6.6'dan %6.5'e doğru çok az bir düşüş görülmüştür. Buna karşın Meksika ve Arjantin'de bir yükseliş söz konusudur. Güney Asya ve Pasifik'de 2007 yılına göre işsizlik oranında bölge olarak çok büyük değişme görülmemektedir.

3.1.2. Türkiye'de İşgücü Piyasasının Yapısı

Türkiye'de işgücü piyasası, hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan işgücü fazlası, düşük istihdam oranları, azalan işgücüne katılım oranı, yüksek işsizlik oranı, küçük ölçekli işletmelerde istihdamın yaygın olması ve farklı ücret düzeyleri ile karakterize edilmektedir (Selim vd., 2014: 1-26).

Türkiye işgücü piyasasının, bu karakteristik özelliklerinin ardında bazı önemli yapısal nedenler olduğu görülmektedir. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Nüfus artış hızına bağlı büyüyen genç nüfus,
- Kadınların işgücüne katılım oranının düşük olması nedeniyle genel işgücüne katılım oranlarının düşük seyretmesi,
- İstihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün payının yüksek olması ve kayıtdışılığın yaygın olması ve

- Birçok ülkede istihdam oranı yüzde 50'lerin üstündeyken, Türkiye'de hâla söz konusu oranın yüzde 40'lar düzeyinde seyretmesi şeklinde ortaya konulabilir.

Küreselleşmeyle birlikte 1980'lerden itibaren uygulanan ekonomik politikalar, özelleştirmeler, sendikaların güçsüzleşmesi, çok uluslu şirketlerin ucuz işgücü arayışında olması gibi etmenler yüzünden tüm dünyada işsizlik oldukça önemli bir sorun haline gelmiştir. Türkiye'nin de bu gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. 1980'lerden başlayarak ülkemizde de işsizliğin giderek ağırlaştığı görülmektedir (Güney, 2009: 135). İstihdamın sektörel dağılımı, bir ülkenin ekonomik ve sosyal yönden gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergelerinden biri olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde istihdamın sektörel gelişimi tarımdan, sanayi ve hizmetler sektörüne geçiş şeklindedir (Duruel ve Kara, 2009: 66).

Tablo 2: İstihdam Edilenlerin Sektörlere ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yıllar	Cinsiyet	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet(%)
2004	Toplam	29,1	24,9	46,0
	Erkek	21,6	27,9	50,5
	Kadın	50,8	16,1	33,1
2005	Toplam	25,7	26,3	48,0
	Erkek	18,6	29,6	51,7
	Kadın	46,3	16,6	37,0
2006	Toplam	24,0	26,8	49,2
	Erkek	17,2	30,4	52,4
	Kadın	43,6	16,4	40,0
2007	Toplam	23,5	26,7	49,8
	Erkek	16,8	30,4	52,8
	Kadın	42,7	16,1	41,2
2008	Toplam	23,7	26,8	49,5
	Erkek	17,1	30,8	52,1
	Kadın	42,1	15,7	42,2
2009	Toplam	24,6	25,3	50,1
	Erkek	18,1	29,1	52,7
	Kadın	41,6	15,3	43,1
2010	Toplam	25,2	26,2	48,6
	Erkek	18,3	30,3	51,4
	Kadın	42,4	15,9	41,7
2011	Toplam	25,5	26,5	48,1
	Erkek	18,7	31,1	50,3
	Kadın	42,2	15,2	42,6
2012	Toplam	24,6	26,0	49,4
	Erkek	18,4	30,7	50,9
	Kadın	39,3	14,9	45,8
2013	Toplam	23,6	26,4	50,0
	Erkek	17,8	31,1	51,1
	Kadın	37,0	15,3	47,7

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Tablo 2’den de görüleceği üzere Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında istihdamın en fazla hizmetler sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. 2004 yılında hizmet sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı %46,0 iken bu oran 2013 yılında %50,0 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre hizmetler sektöründeki

talep artışlarının istihdamı en çok artıran sektörler olması Türkiye'nin gelişme düzeyiyle uyumlu bir yapıdır. Ancak bu sektörler arasında kamu hizmetlerinin olması, istihdamı artırmada kamu harcamalarının artırılmasını gerekli kılmakta, bu durum ise ekonomide popülist politikalara uygun bir zemin hazırlamaktadır.

Diğer yandan kamu sektöründe istihdamın talep artışlarına hassasiyeti yanında, bu sektörün gerek emek yoğunluğu ve gerekse mutlak rakamlarda en çok emek faktörü harcamasına sahip olması açısından en önde olması, kamunun istihdamı belirleyici özelliğini daha da artırmaktadır. Özellikle kamu yönetimi, eğitim ve sağlık hizmetlerinde emek yoğun bir yapı olup, çalışanlara en çok bu sektörlerde ödemedede bulunmaktadır (Ersungur ve Kızıltan, 2012: 160).

Üretimde emeğin payının oldukça yüksek olduğu diğer sektörler ise tarım sektörü ile tekstil, giyim, inşaat, toptan ve perakende ticaret ile kara taşımacılığıdır. Dolayısıyla bu sektörlerle dönük talep artışlarının yol açacağı istihdam artışları, işsizlik sorununun çözümünde ciddi katkılar sağlayabilir. Türkiye'de olması gerekenin aksine, imalat sektörünün istihdama duyarlılığının istenilen seviyeye gelememesi ve özellikle kamu sektörünün istihdamı belirleyici özelliğinin devam etmesi diğer bir sonuçtur. Kamu sektörü, her dönemde istihdamı belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, bu sektörün istihdama duyarlılığı daha çok kamu hizmetlerinde devam etmiştir. Bunda demiryolu ve madencilik gibi sektörlerde son yıllarda yeniden yapılanma çerçevesinde sürdürülen özelleştirme ve istihdam politikalarının etkisinin olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'nin sanayileşme ve gelişme sürecinde olması, bazı yapısal sorunları beraberinde getirmektedir. Bunlardan en belirgin olanı, tarım kesimi istihdam oranının yüksekliğidir. Bugün bile neredeyse dört kişiden biri tarımda çalışmaktadır. İstihdamın tarım sektöründen 2004 yılında aldığı pay %29,1 iken yıllar itibarıyla bu oran azalmış, 2013 yılında bu oran %23,6 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe kadın çalışanların erkek çalışanlardan fazla olduğu görülmektedir. Sanayi ve hizmet sektöründe ise durum tersine dönmektedir. Son yıllarda ise gerek eğitim seviyesinin yükselmesi gerekse kadının iş hayatına girmesiyle yoğunluk tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne kaymıştır.

Tablo 3: 2003-2014 Yılları Arasında Temel İşgücü göstergeleri

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki Nüfus (Bin kişi)	İstihdam Edilenler (Bin kişi)	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2003	48,912	21,147	48,3	10,5	13,8	43,2
2004	47,544	19,632	46,3	10,8	14,2	41,3
2005	48,359	20,067	46,4	10,6	13,5	41,5
2006	49,174	20,423	46,3	10,2	12,7	41,5
2007	49,994	20,738	46,2	10,3	12,6	41,5
2008	50,772	21,194	46,9	11,0	13,6	41,7
2009	51,686	21,277	47,9	14,0	17,4	41,2
2010	52,541	22,594	48,8	11,9	14,8	43,0
2011	53,593	24,110	49,9	9,8	12,4	45,0
2012	54,724	24,821	50,0	9,2	11,5	45,4
2013	55,608	25,524	50,8	9,7	12,0	45,9
2014*	56,869	26,538	51,2	8,8	10,7	46,7

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü İstatistikleri *Mayıs Ayı Sonuçları Alınmıştır.

Tablo 3'teki işgücü, istihdam ve işsizlik oranlarına bakıldığında ise, 2003-2014 yılları arasında işgücüne katılım düzeyinin arttığı, işsizlik oranının azaldığı görülmektedir. 2003-2014 yılları arasında çalışma çağındaki nüfus 7 bin 957 kişi artmıştır. 2007'nin son aylarından itibaren, küresel koşullardaki olumsuz değişikliklerin Türkiye reel sektör ve işgücü piyasasını oldukça olumsuz etkilediği görülmüştür. 2008 krizinin etkilerinin daha net görüldüğü krizin bir sonraki yılı olan 2009 yılında işsizlik oranı ülkemizde %11'den %14'e yükselmiştir.

Ekonomik toparlanma ile birlikte 2010 yılında bir önceki yıla göre % 6,2'lik artış oranı ile istihdam edilenlerin sayısı 22 milyon 594 bine yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 2009'a göre 2,1 puan azalarak % 11,9 olmuştur. İşgücüne katılma oranı da % 48,8 olmuştur. 2013 yılı işsizlik oranı ise % 9,7 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde 2013 istatistiklerine göre istihdam edilenler 25 bin 524 kişi iken, 2014 yılı itibarıyla istihdam edilen kişi sayısı 24 bin 999 olarak gerçekleşmiş ve işsizlik oranı da % 8,8 olarak kalmıştır.

İşsizlik sorunsalı, makro ekonominin ilgi alanı içindedir. Türkiye'de para politikası uygulamalarının bu sorunu çözmeye katkısı, para politikasının gelişimi sonrasında sayısal olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

3.2. Türkiye’de Para Politikası Uygulamaları

Bu bölümde Türkiye’de 1980 yılından itibaren uygulanan para politikalarına ve uygulanan para politikalarının sonuçlarına yer verilmektedir.

3.2.1. 1980-2000 Yılları Arasında Uygulanan Para Politikaları

1980 öncesinde ekonomideki temel sorunlar; artan ödemeler dengesi açığı, enflasyon, düşük kapasite kullanımı, iç ve dış finansman sıkıntısı ve giderek artan dış borç sorunları olmuştur. Bu sorunların çözümü için hükümet, 24 Ocak 1980’ de Ortodoks bir istikrar programını uygulamaya başlamıştır. Bu istikrar programının ana unsurları, gerçekçi döviz kuru ve faiz politikaları, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve finansal serbestleşme olarak belirlenmiştir. Bu politikalar uygulamanın ilk yıllarında enflasyonun önlenmesinde başarılı olmuş fakat ortaya çıkan banker krizi nedeniyle faizlerin yeniden kontrol altına alınmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde para politikasının en önemli özelliği, maliye politikasına bağımlı olmasıdır. TCMB gerektiğinde hazineye kısa vadeli avans kullandırmış, özel sektör kredi talebi de merkez bankası kaynaklarından karşılanmıştır. (Keyder, 2008: 116-151).

1980’lerin sonlarına doğru özellikle 1987 yılındaki seçimlere bağlı olarak, genişletici para ve maliye politikaları uygulanması bütçe açığını ve enflasyonu artırmıştır. Ekonomik ve siyasi belirsizlikler nedeniyle Türk Lirasından kaçış başlamış ve Türk Lirası değer kaybetmiştir. TCMB, Türk Lirasının değer kaybını önlemek için piyasaya dolar sürmüş, döviz mevduatlarına ve vadesiz mevduatlara uygulanan karşılık oranını artırmıştır. Bu daraltıcı para politikası sonucunda döviz piyasasında istikrar sağlanmış ancak enflasyon düşürülememiştir. 24 Ocak kararları enflasyonun düşürülmesi, yüksek iktisadi büyüme hızının yakalanması, Türk lirasının devalüe edilmesi, ihracat teşviklerinin artırılması, sanayileşme stratejisinin belirlenmesi, bütçe açığının düşürülmesi gibi makro iktisadi hedefleri planlamıştır. 1985’te % 25 olan zorunlu karşılık oranı kademeli olarak azaltılmış ve 1986 yılı başlarında % 15’e düşürülmüştür. (Peker, 2004: 120) Bu değişim bankaların likiditesini ve kredi hacmini artırmıştır.

1980’li yıllar dünyadaki iktisadi eğilimlerin Türkiye ekonomisine ve para politikasına etki ettiği yıllar olmuştur. TCMB bünyesinde; 1987 yılı şubat ayında

açık piyasa işlemleri, 1988 yılı ağustos ayında döviz-efektif piyasası, 1989 yılı nisan ayında ise altın piyasası kurulmuştur. (Pckcr, 2004: 122) Yeni oluşan bu piyasalar finansal derinliği artırmaya ve tasarrufları finansal sisteme çekmeye yönelik adımlar olmuştur.

Para politikası amaçlarına ulaşmak için ekonomik konjonktürdeki gelişmeler çerçevesinde 1980 öncesi dönemde genelde dolaysız para politikası araçlarını kullanan TCMB, 1980–1988 döneminde dolaysız para politikası araçlarından dolayı para politikası araçlarını kullanmaya başlamış, 1989 sonrasında ise dolaylı para politikası araçlarından piyasa bazlı araçları daha yoğun olarak kullanmaya başlamıştır.

1991 – 1995 dönemini ekonomik göstergelerin hızla bozulmaya başladığı, gelecek dönemdeki iki ekonomik krizin temellerinin atıldığı, bütçe disiplini ve yapısal reform alanlarında önemli bir iyileşme sağlanamadığı bir dönem olarak adlandırmak mümkündür. Nitekim bu dönemde kurlar ve enflasyon hızla artmaya başlamış, ortalama büyüme hızı düşmüştür. Bu dönemde, bütçe disiplininin sağlanamaması, tekrar TCMB kaynaklarının kullanılmaya başlanması para politikası uygulamalarını da etkisiz hale getirmiştir. Bu dönemde, temel makroekonomik göstergelerde artık Borç Stoku / Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve borçlanma reel faizleri ön plana çıkmaya başlamış, para politikaları üzerinde mali baskınlık artmaya başlamıştır (Önder, 2005: 183). Bütçe açıkları, yükselen dış borçlar, üretimin azalması, enflasyon hızındaki artışla birlikte negatif faiz oranı, banka sisteminde artan açık pozisyonları, ücret düşüşleriyle birlikte işsizliğin artması gibi olumsuz değişimler 1994 krizinin oluşmasına meydan hazırlamıştır (Doğan, 1995; 28-30). Türkiye'deki ekonomik dengeleri yeniden yerine koyabilmek için 5 Nisan Kararları devreye sokulmuştur.

5 Nisan Kararları çerçevesinde alınan önlemler genel hatlarıyla şöyle özetlenebilir:

- TL % 39 oranında devalüe edilmiştir.
- Hazine bonusu, tahvil ve repo gelirlerinden alınan % 5'lik vergi oranı kaldırılmıştır.

- Döviz kurları serbest bırakılmış ve kurlar 10 bankanın verilerine göre belirlenmeye başlanmıştır.
- KİT ve TEKEL ürünlerine büyük oranlarda zam yapılmış ve bir defalık ek vergiler getirilmiştir.
- Akaryakıtla ilişkin kesintiler % 10'dan % 25'e yükseltilmiştir.
- Kamu kuruluşlarının paralarının Merkez Bankası veya Ziraat Bankası dışında tutulmaması kararlaştırılmıştır.

5 Nisan kararları istenilen sonucu vermemiştir. Bu alınan kararlar ücretlerin düşürülmesi, işsizlikte artış, yüksek bir devalüasyon ve üç basamaklı enflasyon döneminin açılması olarak kendini göstermiştir.

Türkiye ekonomisinde 1986 ve 2001 yılları arasının belirgin özellikleri uluslararası finansal sisteme artan bütünleşme, oynak büyüme oranları, disiplinsiz kamu açıkları ve yüksek enflasyon olmuştur. Devalüasyon beklentileri para ikamesine neden olmuş, döviz talebi artmıştır. Bu dönemde uygulanan para politikaları enflasyonu düşürmeye yönelik olmuştur. Enflasyonu düşürmede 2001 yılına kadar parasal büyüklükler seçilmiş, 2001 yılından sonra ise faiz oranları enflasyon ile mücadele aracı olarak kullanılmıştır.

3.2.2. 2000 ve Sonrasında Uygulanan Para Politikaları

Türkiye, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından ekonomik alanda önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Bunlardan birisi de para politikasında enflasyon hedeflemesi stratejisine geçilmesidir. Bu dönemde; enflasyon hedeflemesi stratejisini uygulamaya geçiren TCMB, ekonomik koşulların uygun olmaması nedeniyle, 2002-2005 döneminde “örtük enflasyon hedeflemesi” olarak isimlendirilen enflasyon hedeflemesi stratejisinin özel bir çeşidini uygulamaya çalışmıştır. 2001 yılında % 60'ları aşan enflasyon rakamları, başarılı politikalar sonucu 2005 yılında % 10'a kadar indirilmiştir. Nitekim bu konuda yapılan çalışmalarda, örtük enflasyon hedeflemesi programının, uygulandığı 2002-2004 yılları arasında, fiyat istikrarı konusunda önemli başarılar sağladığı ifade edilmektedir (Karahana, 2005: 46).

Örtük enflasyon hedeflemesi dönemi olarak isimlendirilen bu dönem, TCMB'nin enflasyon hedeflemesi stratejisi için deneyim kazanmasını sağlamış ve başarılı sonuçları sayesinde uygulanan para politikasına güveni artırmıştır. TCMB, 2006 yılına gelindiğinde, örtük enflasyon hedeflemesiyle tek hanelere kadar indirilen enflasyon oranlarının para politikasına olan güveni tesis ettiğini belirterek, daha şeffaf bir politika sunan, açık enflasyon hedeflemesi stratejisini uygulamaya başlamıştır. Açık enflasyon hedeflemesinde; orta vadede, TÜFE üzerinden hesaplanan yılsonu enflasyon oranı şeklinde, 3 yıllık hedefler belirlenerek kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Bu 3 yıllık dönemde, uygulanan para politikasıyla, enflasyon oranı, belirlenen hedeflerin etrafında oluşturulan bir aralık içinde tutulmaya çalışılmaktadır (TCMB, 2006: 21).

2007 yılında, 2006 yılının son aylarında ortaya çıkan olumlu trendin yılın ilk aylarında devam ettiği söylenebilir. Ancak ağustos ayından itibaren, dünyadaki fiyat hareketlerine bağlı olarak enflasyon oranlarında önemli artışlar gözlemlenmiştir. TCMB, 2009-2010 yıllarında artan cari açığı, finansmanında kısa vadeli yabancı sermayenin kullanılması nedeniyle tehlikeli görmüştür. Kısa vadeli yabancı sermaye girişinin, küresel risk iştahının arttığı dönemlerde ekonomiyi kırılgan hale getirdiğini savunularak bu doğrultuda politikalar uygulanmıştır. Uygulanan politikalarda başarı sağlanmış ve yabancı sermaye girişinin vadesinde uzama ortaya çıkmıştır. Cari açığın azaltılmasına yönelik politikalar ise 2011 yılının son çeyreğinde etkisini göstermeye başlamıştır. TCMB, 2010 yılının sonlarından itibaren uyguladığı politikalarla makro finansal riskleri sınırlamıştır. Bu bağlamda ekonomiyi daha dengeli bir büyüme patikasına oturtarak cari işlemler açığının döngüsel bileşenini sınırlamaktadır. Böylelikle, sermaye akımlarındaki gözlenebilecek ani hareketler karşısında ekonominin dayanıklılığının artırılması hedeflenmiştir (Kara, 2012: 20).

TCMB, 2010 yılının sonlarından itibaren benimsediği fiyat istikrarının yanında makro finansal riskleri de gözetken para politikası çerçevesini küresel ekonomide değişen koşullara göre uygulamaya devam etmiştir. 2012 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren küresel risk iştahında artış yaşanması, enflasyon görünümünün iyileşmesi ve ekonomide dengelenme sürecine girilmesi nedeniyle 2013 yılının mayıs ayına kadar TCMB kademeli olarak faiz indirimlerine gitmiştir.

Türkiye ekonomisi, küresel krizden çıkış sürecinde gerek istihdama yönelik alınan tedbirlerin gerekse ekonomideki güçlü toparlanmanın etkisiyle istihdam ve işsizlik açısından önemli bir performans göstermiştir. IMF verilerine göre Türkiye, 2007-12 döneminde yıllık ortalama istihdam artışı en yüksek olan ülkelerden biri olmuştur. İşsizlik oranı 2011 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kriz öncesi seviyelerin altına inmiştir. Ancak 2013 yılının ilk yarısında ekonomideki toparlanmanın beklentilerin altında kalması ve küresel belirsizlik ortamı işgücü piyasasına da yansımıştır. Bu dönemde yaşanan istihdam artışına rağmen işgücündeki artışın da etkisiyle işsizlik oranlarında ılımlı bir artış yaşanmıştır (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomi Raporu, 2013).

3.3. Veri ve Metodoloji

Bu çalışmada kullanılan veriler GSYİH, fiyat, reel döviz kuru, faiz, işsizlik, yaşam maliyeti, sermaye hareketleri, çıktı, ticarete konu olan mallar ve ticarete konu olmayan mallar şeklinde tanımlanmıştır. Veriler 2003 yılının ocak ayından başlayıp, 2013 yılının eylül ayında biten üç aylık verilerdir. Tablo 4’te kullanılan değişkenler sıralanmıştır.

Tablo 4: Ekonomik Testlerde Kullanılacak Zaman Serilerinin Tanıtımı

Zaman Serisi	Kısa Adı	Dönemi	Alındığı Kurum
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	GSYİH	2003:1-2013:3	Merkez Bankası
Fiyat	P	2003:1-2013:3	Merkez Bankası
Reel Döviz Kuru	RER	2003:1-2013:3	Merkez Bankası
Faiz	ON	2003:1-2013:3	Merkez Bankası
İşsizlik*	UNP	2003:1-2013:3	TUİK
Yaşam Maliyeti	LC	2003:1-2013:3	İstanbul Ticaret Odası
Sermaye Hareketleri	Capital	2003:1-2013:3	Merkez Bankası
Çıktı	y	2003:1-2013:3	Merkez Bankası
Ticarete Konu Olan Mallar	TRD	2003:1-2013:3	
Ticarete Konu Olmayan Mallar	NTRD	2003:1-2013:3	

*Eğitim seviyesine göre işsizlik verileri kullanılmıştır.

Çalışmada, para politikası uygulamalarının işsizlik üzerindeki etkilerini görebilmek amacıyla En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılmıştır. Kurulan

modelde değişkenler, GSYİH, Fiyat, Reel Döviz Kuru, Faiz ve işsizlik şeklinde sıralanmıştır. GSYİH; Gayrimenkul, mesleki birimler, idari, kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı, kültür sanat, diğer hizmetler, hane halkı ve işverenler açısından incelenmektedir. Bu sıralamaya benzer varsayımlar Christiano, Eichenbaum ve Evans (1999) ve Berument (2006) makalelerinde kullanılmaktadır.

3.3.1. Tahmin Tekniği: En Küçük Kareler (EKK) Yöntemi

Gerçek yaşamın çeşitli alanlarında herhangi bir uygulama ile toplanan veriler tablo şekline getirilerek incelenir ve toplanan veriyi modelleyen bir fonksiyon bulunmaya çalışılır. Çoğu zaman bu veri tablosuna tam olarak uyan bir fonksiyon bulmak mümkün olmaz; veri tablosuna en iyi uyan fonksiyon belirlenmeye çalışılır. Bir veri tablosuna en iyi uyan fonksiyonu bulma sürecine regresyon analizi denir.

En küçük kareler yöntemi, birbirine bağlı olarak değişen iki fiziksel büyüklük arasındaki matematiksel bağlantıyı, mümkün olduğunca gerçeğe uygun bir denklem olarak yazmak için kullanılan, standart bir regresyon yöntemidir. Bir başka deyişle bu yöntem, ölçüm sonucu elde edilmiş veri noktalarına "mümkün olduğu kadar yakın" geçecek bir fonksiyon eğrisi bulmaya yarar. Gaus Markow teoremine göre en küçük kareler yöntemi, regresyon için optimal yöntemdir.

Yöntemin temeli; gerçek değerlerin regresyon doğrusundan uzaklaşmalarını minimum yapan denklemin bulunmasıdır (Alma ve Vupa, 2008: 221).

$y_i(x)$: gerçek değerler

$\hat{y}_i(x)$: tahmini değerler(regresyon değerleri)

q_i : bu değerler arasındaki fark

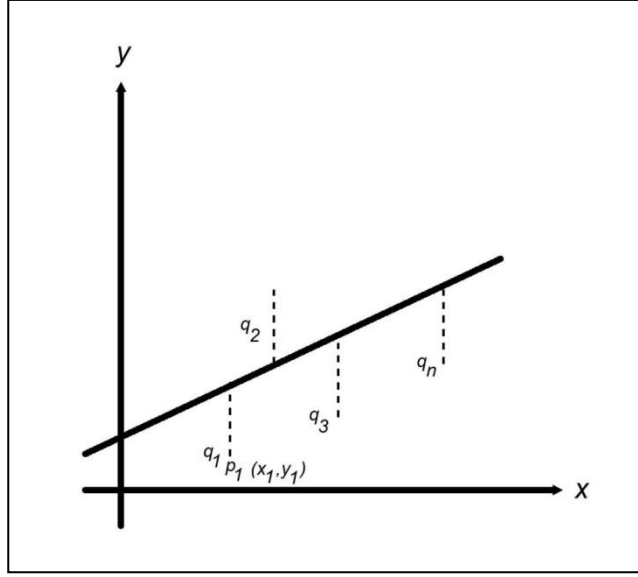
olmak

üzere;

$$\sum_{i=0}^n q_i^2 = \text{minimum}$$

olan denklem, dağılımı en iyi temsil eden denklemdir.

q_i 'nin gösterimi;

(x_0, y_0) , (x_1, y_1) , (x_n, y_n) noktaları arasından sonsuz sayıda doğru geçebilir. Her doğru için $y_i(x)$ ve $y_i(x)$ değerleri arasında değişik farklar çıkacaktır. Bunların içinde herhangi bir doğru için, farkların kareleri toplamı minimum ise; o doğru, dağılımı en iyi temsil eden doğrudur.

(x_0, y_0) , (x_1, y_1) , \dots , (x_n, y_n) noktasından geçen doğru denklemi ,

$$y_i = ax_i + b$$

şeklindedir.

Bu denklemi $\sum_{i=0}^n q_i^2$ denkleminde yerine yazarsak;

$$\sum_{i=0}^n q_i^2 = \sum_{i=0}^n (y_i - a_i - b)^2$$

elde edilir.

$\sum_{i=0}^n q_i^2$ değeri minimum olacak şekilde a ve b değerleri bulunmak isteniyor. Bunun

için; $\sum_{i=0}^n q_i^2 = \sum_{i=0}^n (y_i - a_i - b)^2$ toplamını sıfıra eşitleyip a ve b'ye göre kısmi türevler

alırsak şu denklemler elde edilir:

$$\sum y_i = a \sum x_i + n$$

$$\sum x_i y_i = a \sum x_i^2 + b \sum x_i$$

Bu denklemlere ‘normal denklemler’ denir. Normal denklemler yardımıyla a ve b değerleri bulunduktan sonra ; $y = a + bx$ denkleminde yerine yazılarak, istenen regresyon denklemi elde edilmiş olur.

3.3.2. Verilerin İncelenmesi ve Durağanlık Testleri

Zaman serilerinin durağan olması olarak ifade edilen şey, zaman içinde varyansın ve ortalamasının sabit olması ve gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin ko-varyansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olup zamana bağlı olmamasıdır (Kutlar, 2000: 47-48).

$$\text{Ortalama} = E(Y_t) = \mu$$

$$\text{Varyans} = \text{var}(Y_t - \mu)^2 = \delta^2$$

$$\text{Kovaryans} = \chi_k = E((Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu))$$

Zaman serilerinin durağan olmaması durumunda, zaman serileri trend içerecektir. Bu durumda zaman serilerinin kullanılacağı öngörümleme ve regresyon denklemlerinde sahte regresyon benzeri durumlar ortaya çıkacaktır. Zaman serileri durağan değilirse, stokastik ya da deterministik trend içermektedirler. Ancak seri üzerinde uzun dönemde deterministik bir trendin varlığı ile düzensiz modellerde zaman içinde ortaya çıkan ve bir müddet sonra kayıp olan trendler birbirinden farklıdır.

3.4. Ampirik Bulgular

Tablo 5 ve 6’deki regresyon denklemlerinin olmama olasılığı çok düşüktür ve bu denklemlerin F değerleri > F tablo değeri olduğu için ortaya çıkan ilişkileri kabul ederiz. Bunun yanında White testine göre değişken varyans yoktur. Tablo 7’deki LM testine göre otokorelasyon problemi de bulunmamaktadır. Tablo 8’deki Breusch-Pagan-Godfrey hata terimleri de normal dağılmaktadır. Yapılan regresyon EKK’nın genel varsayımlarını yerine getirdiğinden hem denklem hem de katsayılar istatistiki açıdan güvenilirdir.

Tablo 5: Türkiye’de Genel İşsizliği Etkileyen Unsurlar ve Para Politikasının Etkileri(TRD’ye Göre)

Değişkenler	Katsayı	Hata Terimi	T İstatistiği	Prob.
GDP*	0.005153	0.030749	0.167597	0.8679
Sermaye Hareketi	-0.056088	0.057535	-0.974854	0.3363
TRD/GDP**	0.293358	0.093152	3.149241	0.0033
Gecelik Faiz (ON)	0.021635	0.019154	1.129581	0.2663
Yaşam Maliyeti	-0.303500	0.064562	-4.700919	0.0000
UNP5***	0.709204	0.105729	6.707728	0.0000
Sabit (C)	-5.944720	3.111673	-1.910458	0.0643
R ²	0.731242	Mean dependent var		10.59762
Düzeltilmiş R ²	0.685169	S.D. dependent var		1.486277
S.E. of regression	0.833947	Akaike info criterion		2.625718
Sum squared resid	24.34136	Schwarz criterion		2.915329
Log likelihood	-48.14007	Hannan-Quinn criter.		2.731872
F İstatistiği	15.87144	Durbin-Watson stat		2.338490
Prob(F-istatistik)	0.000000			

*GDP'nin Hodrick-Prescott (Hp) Filtresi Yoluyla GDP Serisinden Çıktı Açığı Türetilmiştir.

** Ticarete konu olan malların GDP'ye Oranı

***Genel İşsizlik

Tablo 6: Türkiye’de Genel İşsizliği Etkileyen Unsurlar ve Para Politikasının Etkileri (NTRD’ye Göre)

Değişkenler	Katsayı	Hata Terimi	T İstatistiği	Prob.
GDP	0.005153	0.030749	0.167597	0.8679
Sermaye Hareketi	-0.056088	0.057535	-0.974854	0.3363
NTRD/GDP*	-0.293358	0.093152	-3.149241	0.0033
Gecelik Faiz (ON)	0.021635	0.019154	1.129581	0.2663
Yaşam Maliyeti	-0.303500	0.064562	-4.700919	0.0000
UNP5*	0.709204	0.105729	6.707728	0.0000
Sabit (C)	23.39108	6.516369	3.589588	0.0010
R ²	0.731242	Mean dependent var		10.59762
Düzeltilmiş R ²	0.685169	S.D. dependent var		1.486277
S.E. of regression	0.833947	Akaike info criterion		2.625718
Sum squared resid	24.34136	Schwarz criterion		2.915329
Log likelihood	-48.14007	Hannan-Quinn criter.		2.731872
F İstatistiği	15.87144	Durbin-Watson stat		2.338490
Prob(F-istatistik)	0.000000			

* Ticarete Konu Olmayan Malların GDP'ye Oranı

Tablo 7: LM Testi

F-statistic	1.817611	Prob. F(2,33)	0.1783
Obs*R-squared	4.167555	Prob. Chi-Square(2)	0.1245

Tablo 8: Normal Dağılım Testi

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey			
F-statistic	1.939221	Prob. F(6,35)	0.1017
Obs*R-squared	10.47883	Prob. Chi-Square(6)	0.1059
Scaled explained SS	6.460404	Prob. Chi-Square(6)	0.3736

Tablo 5 ve 6 arasındaki farklılık ekonominin yapısal durumunu gösteren ticarete konu olan ve olmayan sektörlerin GSYİH oranı olarak ifade edilen değişken üzerinden regresyona konulmuştur. Bu regresyon denkleminde amaç para politikasının etkinliğini değerlendirmektir. Gerek tablo 5’te gerekse tablo 6’da para politikasını temsilen ON (Gecelik Faiz) faiz ile sermaye hareketleri hesabı regresyon modeline dahil edilmiştir. Bu şekilde bir seçim yapılmasının nedeni TL’nin yanında Türkiye’de diğer paraların kullanılmasıdır. TCMB, TL yaratma sürecinde dış kaynak girişine bağlıdır. Para politikası faiz ve para miktarı ile toplam talebi etkileme süreci olduğu dikkate alındığında para politikasının iki temel aracı faiz ve para miktarı modele dahil edilmiştir. Bu değişkenler istatistiki açıdan anlamlı değildir. Bu da beklenen bir sonuçtur. Ele alınan 2003-2013 döneminde para politikasının temel hedefi enflasyonu düşürmek ve enflasyon hedefidir. Bu hedefin yanına mali sistemde istikrar hedefi de getirilebilir. TCMB’nin para politikasının işsizlik ile bir hedefi ve programı olmadığı göz önüne alındığında para politikasının işsizlik üzerinde etkisinin olmamasına doğal bir sonuç olarak bakılabilir.

Çıktı açığı regresyon modeline konjonktürü temsilen dahil edilmiş bir değişkendir. 2003-2013 döneminde çıktı açığı ile işsizlik arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu da son zamanlarda Türkiye’de büyüme ve istihdam arasındaki kopukluğu da göstermektedir.

Bir ekonomideki özellikle gelişmekte olan bir ekonomideki işsizlik düzeyi yapısal faktörlere bağlıdır. Türkiye ekonomisinin yapısal özelliklerini temsilen Trd/GDP ve Ntrd/GDP değişkenleri kullanılmıştır. Trd/GDP değişkeni %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki açıdan anlamlıdır. Trd/GDP değişkeninin yani ticarete konu olan sektörlerin milli gelir içindeki ağırlıklarındaki %1 artış genel işsizliği yaklaşık 1/3 kadar (0.29) kadar artırmaktadır. Bu da beklenen bir sonuçtur. Ticarete konu olan sektörler giderek daha yoğun sermaye kullanan sektörlerdir. Dolayısıyla ticarete konu olmayan sektörlerin milli gelir içindeki ağırlıklarındaki %1 artış genel işsizliği yaklaşık 1/3 kadar (0.29) kadar azalttığı da Tablo 6’da görülmektedir. Türkiye ekonomisi 2003-2013 dönemi arasında giderek hizmet ağırlıklı özellikle finans ve inşaat ağırlıklı bir ekonomiye dönüştüğünden bu sonuçlarda normaldir.

İşsizliği yapısal hale getiren bir diğer etkide histeri etkisidir. Histeri geçmişin geleceği etkilemesidir. Uzun süren işsizlik oranlarını yukarı çeker. İş bulmayan işçiler yeteneklerini kaybederken, iş arama çabaları azalır vb. etkiler cari işsizliği artırır. Türkiye’de de geçmiş işsizlik oranlarındaki %1’lik artış cari işsizliği 0.70 oranında arttırmaktadır.

Maalesef Türkiye’de ücretler ile ilgili bir sürekli seri bulunmamaktadır. Ama bazı anketlere dayanarak reel ücretlerin düştüğü rahatlıkla söylenebilir. Ücretler hayat pahalılığını takip edememektedir. Ücretlerdeki aşınmayı temsil eden ücretliler geçinme endeksi ile işsizlik arasında güçlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiye bakıldığında hayat pahalılığında %1’lik artış (ki reel ücretlerin düşmesi olarak yorumlanabilir) işsizliği 0.33 oranında azaltmaktadır.

3.4. Sonuç ve Öneriler

Ekonomik ve sosyal yansımaları olan işsizlik sorununun çözümü, küreselleşme olgusu, bilgi toplumu gerekleri ile teknolojik gelişme ve değişimler dikkate alınarak ülke gerçeklerine uygun ulusal istihdam politikalarının belirlenmesi ve aksatılmadan uygulanmasıyla mümkündür. Gelişmiş ülkeler, küreselleşme sürecinin iş piyasasına getirdiği değişmelerle birlikte sürdürülebilir büyümeyi, bölgesel farklılıkları da dikkate alarak insan merkezli ekonomi politikalarını öne çıkarmışlar ve ulusal istihdam politikalarını buna göre belirlemişlerdir. Bu da işsizliğin çözümü noktasında son derece olumlu sonuçlar ortaya koymuştur.

Türkiye ekonomisinde işsizlik, iktisadi büyümeyi etkileyen faktörler içinde yer almakta da fakat iktisadi büyümenin yüksek veya düşük oranda gerçekleşmesi işsizliğin oluşmasında veya işsizliğin önlenmesinde her hangi bir etkiye sahip bulunmamaktadır. Bu sonuç da bize özellikle son yıllarda Türkiye ekonomisinde büyüme oranının yüksek seviyede gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranında gerçekleşen yüksek oranları açıklamaktadır. Bir başka ifade ile işsizlik oranında gerçekleşen yüksek seviyenin nedenlerinin büyüme oranı ile ilişkisinin bulunmadığını işsizliğin oluşmasının başka faktörlere bağlı bulunduğunu açıklamaktadır.

Türkiye 1960’lardan bu yana işsizlikle mücadele eden bir ülkedir. Bugün de dahi Türkiye’nin, ekonomik ve sosyal yapısındaki dengesizliklere ek olarak, uygulanmakta olan makro ekonomik politikaların da etkisiyle istihdam ve işsizlik

sorunu her geçen gün daha da ağırlaşmaktadır. İşsizlik sorununun temelinde işgücü talebine uygun, işgücü arzını sağlayan mesleki eğitim politikalarının oluşturulmamasıdır. Mevsimlik, geçici, partime, eve iş verme gibi çalışanların haklarını güvenceye alacak düzenlemeler yapılarak hukuksal çerçeveye kavuşturulmalıdır. Çalışma sürelerinin kısaltılması yeni iş olanaklarının yaratılmasına katkıda bulunabilir.

Kriz dönemlerinde de işten çıkarma yerine tam gün çalışanların yarım gün çalışmaları sağlanarak işsizlik oranlarının artması engellenecektir. İş paylaşımı ve erken emeklilik, işe giriş ve işten çıkış maliyetlerinin azaltılması, kar paylaşımı, istihdam vergilerinin azaltılması ve düşük ücret desteği, işe alım desteği ve uzun süreli işsizler için sosyal yardım ödemeleri gibi önlemleri kapsayan sözleşmelere yönelik politikalar Türkiye’de işsizliği azaltmada etkin bir rol oynayabilir. En önemlisi daha eğitilmiş işgücüne olan talebi artırdığı, dolayısıyla işgücünün eğitim düzeyinin de ülkedeki teknolojik gelişmeye paralel bir şekilde artırılması gerektiği açıktır.

Sonuç olarak denilebilir ki yapılan sayısal analizde 2003-2013 döneminde para politikası ile genel işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İşsizliği belirleyenler yapısal unsurlar ve genel talebi gösteren hayat pahalılığıdır.

KAYNAKÇA

Akçağlayan, Anıl. “Para Krizleri”, *İktisat, İşletme ve Finans*, Yıl:20, Sayı:230, Mayıs 2005, 110-123

Akdoğu Kahraman, Serpil. “Türkiye’de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti”, http://www.iibfdergi.aku.edu.tr/pdf/14_2/12.pdf, (Erişim Tarihi: 23.08.2013)

Aktan, Coşkun Can ve Hüseyin Şen. “Ekonomik Kriz: Neden ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf, (Erişim Tarihi:23.05.2013)

Akyazı, Haydar ve Aykut Ekinci. “Türkiye’de 2000 Sonrası Uygulanan Para Politikası Stratejilerinin Makroekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/atauniiibd/article/viewFile/1025003823/1025003651>, (Erişim Tarihi: 27.02.2014)

Alancıoğlu, Erdal ve Selen Utlu, “İstihdam ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği”, http://sbd.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/9_Alancioglu.pdf, (Erişim Tarihi: 03.09.2014)

Alantar, Doğan. “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Maliye ve Finans*, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf, (Erişim Tarihi:07.05.2013)

Alexander, W. E. Balino, T. J. T. ve Enoch, C. “The Adoption of Indirect Instruments of Monetary Policy”, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1996/03/pdf/alexande.pdf>, (Erişim Tarihi:21.12.2013)

Alper, Koray, Hakan Kara ve Mehmet Yörükoğlu. “ Rezerv Opsiyon Mekanizması”, *TCMB Ekonomi Notları*, <http://www.tcmb.gov.tr/research/ekonominotlari/2012/tr/EN1228.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.04.2014)

Alptekin, Erdem. “Ülkemizdeki İşsizlik Sorununun Kısa Bir değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri”, http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/ulkemizde_issizlik_sorununun

[kisa bir degerlendirmesi e alptekin 26.04.2012%2022-01-25.pdf](#), (Erişim Tarihi: 11.12.2013)

Altavilla, Carlo ve Matteo Ciccarelli. “The Effects of Monetary Policy on Unemployment Dynamics under Model Uncertainty Evidence from the US and the Euro Area”, <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1089.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.02.2014)

Altuğ, Sumru. “Kriz, Dünya ve Türkiye”, *Tisk Akademi*, Cilt:4, Özel Sayı:2, Ağustos 2009, 71-78

Altuntepe, Nihat. “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/1372/1460>, (Erişim Tarihi:07.12.2010)

Arıcan, Erişah ve Güçlü Okay. “Ekonomik İstikrarsızlık Ortamında Merkez Bankalarının Uyguladığı Para Politikaları ve Türkiye Örneği”, *İktisat Politikası araştırmaları Dergisi*, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuipad/article/view/1023022264/1023020815>, (Erişim Tarihi: 12.05.2014)

Aslan, M. Hanifi. *Para Teorisi ve Politikası*, Alfa Aktüel Yayıncılık, İstanbul, 2009
Aslan, Murat. “Türkiye’de 1987-2006 Döneminde Maliye ve Para Politikalarının İktisadi Büyümeye Etkileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/8_2_Makale_1.pdf, (Erişim Tarihi:12.05.2014)

Avcı, Nihal. “Bütçe ve Para Politikalarının Makroekonomik Etkileri”, *Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu*, <http://www.mud.org.tr/uploads/yuklemeler/NSagun.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.01.2014)

Axilrod, S. H. “Transformation to Open Market Operations, Developing Economies and Emerging Markets”, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues5/>, (Erişim Tarihi: 13.03.2014)

Ay, Sema. “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C19S22012/321_341.pdf, (Erişim Tarihi: 17.01.2014)

Barışık, Salih ve E. İsmail Çevik. “Yapısal Kırılma Testleri İle Türkiye’de İşsizlik Histerisinin Analizi: 1923-2006 Dönemi”, *KMU İİBF Dergisi*, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2008/Cilt8/Say14/109-134.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.03.2014)

Barışık, Salih ve Hakan Çetintaş. “Para Politikası Araçlarının Etkinliği Perspektifinden Türkiye’de Zorunlu Karşılıkların GSYİH ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri: 1987-2004 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz”, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=94589_edb330bcc25a6bbb71cfadf5e56ad97b, (Erişim Tarihi: 13.02.2014)

Baydur, Cem Mehmet ve Bora Süslü. “Likidite Tuzağı Altında Para ve Maliye Politikası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, <http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2011-2-2.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.07.2013)

Baydur, Cem Mehmet. “Petrol Hedeflemesi Açısından Petrol ve Kur Şoku”, *İMKB Dergisi*, http://borsaistanbul.com/datum/imkblog/İMKB_Dergisi_Turkce38.pdf, (Erişim Tarihi: 22.09.2014)

Bekiroğlu, Cemil. “Türkiye’de İşsizlik Sorunun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), http://sites.khas.edu.tr/tez/CemilBekiroglu_izinli.pdf, (Erişim Tarihi: 02.09.2013)

Berument, Hakan, Aysıt Tansel ve Nükhet Doğan. “Gelir, Fiyat ve Para Politikalarının İşsizliğe ve İşsizliğin Bileşenlerine Etkileri”, *TÜBİTAK Sosyal ve Beşeri Araştırma Grubu (2005)*

Biancchi, Javier ve Enrique G. Mendoza. “Overborrowing, Financial Crises and ‘Macro-prudential Policy?’”, <http://www.nber.org/papers/w16091>, (Erişim Tarihi: 23.12.2013)

Biçerli, Kemal, *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2003

Bilgili, Yüksel. *Karşılaştırmalı İktisat Okulları*, İkinci Sayfa Yayınları, İstanbul, 2011

- Blanchard, Oliver. "Comments on \Inflation Targeting in Transition Economies; Experience and Prospects", By Jiri Jonas and Frederic Mishkin", <http://economics.mit.edu/files/733>, (Erişim Tarihi: 23.09.14)
- Bozdağlıoğlu Uyar, E. Yasemin. "Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, http://journals.manas.kg/mjsr/oldarchives/Vol10_Issue20_2008/595-1630-1-PB.pdf, (Erişim Tarihi: 12.09.2014)
- Büyükakın, Tahir. "Phillips Eğrisi: Yarım Yüzyıldır Bitmeyen Tartışma", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusiyasal/article/view/1023009365/1023008703>, (Erişim Tarihi: 09.11.2013)
- Ceritoğlu, Evren, Burcu Gürcihan ve Temel Taşkın. "2001 ve 2008 Krizleri Sonrası İşsizlik Oranı Gelişmeleri", <http://www.tcmb.gov.tr/research/ekonominotlari/2012/tr/EN1223.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.04.2014)
- Chicheke, Aaron. "Monetary Policy, Inflation, Unemployment and Phillips Curve In South Africa", (Yüksek Lisans Tezi, Fort Hare Üniversitesi, 2009), <http://ufh.netd.ac.za/bitstream/10353/302/1/MASTERS%20THESIS%20-CHICHEKE.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.11.2013).
- Çamlıca, Ferhat. "Yeni Keynesyen Bir Bakış Açısıyla Türkiye'nin enflasyon Dinamikleri Yönünden Yapısal Analizi", (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), <http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ferhatcamlica.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.12.2013)
- Çiçek, Macide. "Paranın Miktar Teorisi ve Türkiye'de Geçerliliği", <http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2011-3-6.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2014)
- Çolak, Ö. Faruk. "2008 Krizinin 1929 Krizi ile Benzerlikleri Üzerine Bir Analiz", *Tisk Akademi*, Cilt:4, Özel Sayı:2, Ağustos 2009, 51-69
- Çolak, Ö. Faruk. *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000

- Danacı, M. Cem ve Mehtap Ceylan. “Küresel Finansal Krizin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Etkileri ve Krizden Çıkış Politikaları”, <http://ozal.cogress.inonu.edu.tr/pdf/80.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2013)
- Darıcı, Burak. “ Kısa Vadeli Para Politikası Aracı Olarak Faiz Düzleştirme Kuralı: Teorik ve Metodolojik Yaklaşım”, http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/BDDK_Dergi/9072burak.pdf, (Erişim Tarihi: 10.02.2014)
- Demir, Gülten. “IMF Modeli ve Krizler”, *İktisat, işletme ve Finans*, Yıl:18, Sayı:213, Aralık 200ve 3. 63-77
- Eğilmez, Mahfi ve Ercan Kumcu, *Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011
- Ergün, Önder ve Tuğba Dinçer. “Türkiye’de İşgücü Piyasası Sorunları ve Çözüm Önerileri”, <http://www.maliye.gov.tr/EADD%20alma%20Platformu/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye'de%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Piyasas%C4%B1%20Sorunlar%C4%B1%20ve%20%C3%87%C3%B6z%C3%BCm%20%C3%96nerileri.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.07.2013)
- Eroğlu, Nadir. *Türkiye’de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2004
- Ersungur Mustafa ve Alaattin Kızıltan. “Türkiye Ekonomisinde Sektörlerin İstihdama Etkileri: Girdi-Çıktı Yaklaşımıyla Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025007774/1025007165>, (Erişim Tarihi: 13.06.2014)
- Eyüboğlu, Dilek. *2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 2003
- Fisunoğlu, Mahir ve Bilge Köksel Tan. “Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, http://ekonomiyaklasim.org/pdfs2/EYD_V20_N70_A02.pdf, (Erişim Tarihi: 13.08.2013)

- Gali, Jordi. “Monetary Policy and Unemployment”, http://www.crei.cat/people/gali/Monetary_Policy_and_Unemp.pdf, (Erişim Tarihi: 03.03.2014)
- Giavazzi, Francesco ve Alberto Giovannini. “The Low Interest Rate Trap”, <http://www.voxeu.org/article/low-interest-rate-trap>, (Erişim Tarihi: 18.05.2014)
- Global Employment Trends 2014, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_233953.pdf, (Erişim Tarihi: 01.05.2014)
- Goodfried, M. ve King, R.G. “The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy”, http://www.richmondfed.org/publications/research/working_papers/1998/pdf/wp98-5.pdf, (Erişim Tarihi: 02.12.2013)
- Göçer, İsmet. “2008 Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, [http://bjmer.net/Makaleler/935938682_I.GOCER\(2\).pdf](http://bjmer.net/Makaleler/935938682_I.GOCER(2).pdf), (Erişim Tarihi: 21.12.2013)
- Göktaş Yılmaz, Özlem. “Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuekois/article/view/1023005247/1023004785>, (Erişim Tarihi: 17.05.2014)
- Güloğlu, Bülent ve M.Serdar İspir. “Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi”, http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2011_2_2.pdf, (Erişim Tarihi: 17.05.2014)
- Günel, Mehmet. *Para Banka ve Finansal Sistem*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012
- Güney, Alptekin. “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”, *Kamu İş Dergisi*, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1046.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.11.2013)

Hepsağ, Aycan. “Türkiye’de Enflasyon ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Sınır Testi Yaklaşımı”, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifm/article/viewFile/1023006579/1023006103>, (Erişim Tarihi: 11.02.2014).

Issing, Otmar. (2000), “Why Is Price Stability”, https://www.ecb.europa.eu/events/pdf/conferences/wps_issing.pdf, (Erişim Tarihi: 15.04.2014)

İpeker, Melih. “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, 2002), <http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/melihipeker.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.12.2013)

Kara, Hakan. “Küresel Kriz Sonrası Para Politikası”, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/2012/WP1217.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.06.2014)

Karabulut, Alpaslan. “Türkiye’de İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği”, (Uzmanlık Tezi), [http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/uzmanlik_tezleri/ALPASLAN%20KARABULUT%20\(T%20C3%9CRK%20C4%B0YE%20E2%80%99DEK%20C4%B0%20C4%B0%20C5%9ES%20C4%B0ZL%20C4%B0%20C4%9E%20C4%B0%20C3%96NLEMEDE%20AKT%20C4%B0F%20C4%B0S.pdf](http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/uzmanlik_tezleri/ALPASLAN%20KARABULUT%20(T%20C3%9CRK%20C4%B0YE%20E2%80%99DEK%20C4%B0%20C4%B0%20C5%9ES%20C4%B0ZL%20C4%B0%20C4%9E%20C4%B0%20C3%96NLEMEDE%20AKT%20C4%B0F%20C4%B0S.pdf), (Erişim Tarihi: 03.01.2014)

Karagöz, Kadir ve Suzan Ergün. “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Kaynakları: Ekonometrik Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, <http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2010-2-9.pdf>, (Erişim Tarihi:29.06.2014)

Kaytancı, B. Gülümser. “Para Politikası Kurallarının Teorik Analizi: Bazı Basit Kuralların İncelenmesi”, <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13066730/2008/cilt3/sayi1/M0007055.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.09.2013)

Kaytancı, B. Gülümser. “Para Politikası Kurallarının Teorik Analizi: Bazı Basit Kuralların İncelenmesi”, <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/14926/makaleler/3/1/arastirmax->

[para-politikasi-kurallarinin-teorik-analizi-bazi-basit-kurallar-in-inceleme-si.pdf](http://dosya.marmara.edu.tr/ikf/iib-dergi/2011-2/45-60_kocyigit-bayat-tufekci.pdf),
(Erişim Tarihi:14.09.2013)

Keyder, Nur. *Para Teori Politika Uygulama*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005

Koçyiğit, Ali, Tayfur Bayat ve Ali Tüfekçi. “Türkiye’de İşsizlik Histerisi ve Star Modelleri Uygulaması”, *Marmara Üniversitesi İİBF dergisi*,
http://dosya.marmara.edu.tr/ikf/iib-dergi/2011-2/45-60_kocyigit-bayat-tufekci.pdf,

(Erişim Tarihi: 14.09.2013)

Koçyiğit, Dilek. “Olağan ve Olağan Dışı Durumlarda Kullanılan Para Politikası Araçları ve Likidite Yönetim Stratejileri”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi),
<http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/kocyigitdilek.pdf>, (Erişim

Tarihi: 10.05.2014)

Korkmaz, Suna. “Yeni Keynesyen Phillips Eğrisinin Türkiye’ye Uygulanması”,
<http://www.ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/view/217/166>, (Erişim Tarihi:
08.04.2014)

Lordoğlu, Kuvvet ve Nurcan Özkaplan. *Çalışma İktisadı*, Der Yayınları, İstanbul, 2003

Mankiw, N. Gregory. *Makroekonomi*, Çev., Ömer Faruk Çolak, Efil Yayınevi, Ankara, 2011

Mishkin, S. Frederic. *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı*, Çev., Serçin Şahin, Serkan Çiçek ve Çiğdem Boz, Akademi Yayıncılık, 2011

Nas, F. Tefvik ve Mark J. Perry. “Turkish Inflation and Real Output Growth:1963-2000”,
<http://www.luc.edu/orgs/meea/volume3/revisednasperry.pdf>, (Erişim Tarihi:
27.01.2014)

Oktar, Suat ve Levent Dalyancı. “Türkiye Ekonomisinde Para Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*,
<http://dosya.marmara.edu.tr/ikf/iib-dergi/2012-1/1oktar-dalyanci.pdf>, (Erişim Tarihi:
23.10.2013)

Onaran, Özlem. “İşsizlik ve Alternatif Politikalar”,
http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/Onaran_Mayis07.pdf, (Erişim
Tarihi: 24.03.2014)

Onur, Sara. “İşsizlik Histerisi Üzerine: Türkiye Deneyimi (1992-2009)”,
<http://www.akademikbakis.org/eskisite/30/03.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2014)

- Öçal, Tezer ve Ö. Faruk Çolak. *Finansal Sistem ve Bankalar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1999
- Önder, Timur. “Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, 2005), <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/58b06d98-d38d-4287-8440-b8e7cf082196/timuronder.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.02.2014)
- Özer, Mustafa ve Sami Taban. *Modern Konjonktür Teorileri*, Ekin Kitapevi, Bursa, 2006
- Öztürk, Serdar ve Ali Sözdemir. “Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye’nin Para Politikaları Üzerine Etkileri”, <http://www.eecon.info/papers/536.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.11.2013)
- Parasız, M. İlker. *Kriz Ekonomisi ve 5 Nisan 1994 Kararları*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995
- Paya, Merih. *Para Teorisi ve Para Politikası*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2007
- Peker, Osman. “Para Politikası Etkilerinin Ölçümü: Türkiye Örneği”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C14S12007/OP.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.01.2014)
- Selim, Sibel ve E. Türkan Ayvaz Güven. “Türkiye’de enflasyon, Döviz Kuru ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi”, <http://www.iibfdergi.ibu.edu.tr/index.php/ijesr/article/view/431/616>, (Erişim Tarihi:04.03.2014)
- Sevüktekin, Mustafa ve Mehmet Nargeleçekenler. *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: Eviews Uygulamalı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010
- Seymen, Dilek ve A. Seda Bilman. “Dış Ödemeler Dengesi”, <http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/ob.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.12.2013)
- Süslü, Bora ve Cem Dişbudak. “TCMB’nin Para Politikası Duruşunun Alternatif Açıklaması: Parasal Durum Endeksi (MCI)”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C19S22012/67_85.pdf, (Erişim Tarihi: 21.12.2013)
- Svensson, Lars E. O. “How Should Monetary Policy Be Conducted in an Era of Stability?”, <http://www.nber.org/papers/w7516>, (Erişim Tarihi:12.07.2013)

- Şentürk, Mehmet ve Y. Ekrem Akbaş. “İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/05/6_Vol9_NO34_M.-%C5%9EENT%C3%9CRK_Y.-E.-AKBA%C5%9E.pdf, (Erişim Tarihi: 23.09.2014)
- Şıklar, İlyas. *Para Teorisi ve Politikası*, Web Ofset, Eskişehir, 2004
- Takım, Abdullah. “Türkiye’de Para Politikası Stratejilerinin Fiyat İstikrarına Etkisi: Enflasyon Hedeflemesi Örneği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, <http://www.ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/view/245/196>, (Erişim Tarihi: 23.12.2014)
- Tarı, Recep. *Ekonometri*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2011
- Togan, Sübidey. “Küresel Kriz ve Türkiye”, *Tisk Akademi*, Cilt:4, Özel Sayı:2, Ağustos 2009, 7-25
- Tokatlıoğlu, İbrahim, Fahriye Öztürk ve H. Naim Ardor. “2008 Küresel Krizi Sonrasında AB Ülkeleri ve Türkiye İşgücü Piyasasında Histeri Etkisi”, <http://teacongress.org/papers2012/TOKATLIOGLU-OZTURK-ARDOR.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.01.2014)
- Turan, Zübeyir. “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/attachments/article/147/4.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.11.2013)
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. “2013 Yılı Para ve Kur Politikası”, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2012/Baskan_ParaPol13.pdf, (Erişim Tarihi: 09.05.2014)
- Unay, Cafer. *Makro Ekonomi*, Vipaş A.Ş Yayınları, Bursa, 2001
- Uysal, Doğan ve Volkan Alptekin. “Türkiye Ekonomisinde Büyüme İşsizlik İlişkisinin Var Modeli Yardımıyla Sınanması (1980-2007)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13021842/2009/sayi25/M0007875.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.01.2014)
- Ümit, Öznur ve Elif Bulut. “Türkiye’de İşsizliği Etkileyen Faktörlerin Kısmi En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi İle Analizi: 2005-2010 Dönemi”, *Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi*,

<http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG /37/131-142.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.09.2014)

Williams, Roger C. “Monetary Policy and Unemployment: A Disaggregated Analysis”, <http://link.springer.com/article/10.1007/BF02296213#page-1>, (Erişim Tarihi: 15.03.2014)

Yıldırım, Kemal ve Karaman Doğan. *Makro Ekonomi*, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma alışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir, 2001

Yıldırım, Kenan. “Uluslar arası Dzenlemelerde Fazla alışma ve Ülke Uygulamaları”, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, <http://www.tuhis.org.tr/upload/dergi/1347536887.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.09.2013)

Yılmaz Eser, Burçin ve Harun Terzi. “Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi30/beser.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.01.2014)

Yiğit, Nazan. “Türkiye’de ve Yükselen Ekonomilerde Para Politikası Uygulamaları ve Enflasyon Hedeflemesi”, <http://www.maliye.gov.tr/MaliyeUzmYrdArasRaporlari/Maliye%20Uzmanl%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye'de%20ve%20Y%C3%BCkselen%20Ekonomilerde%20Para%20Politikas%C4%B1%20Uygulamalar%C4%B1%20ve%20Enflasyon%20Hedeklemesi%20Nazan%20Y%C4%B0%C4%9E%C4%B0T.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.10.2013)

Yiğitbaş Bakır, şehnaz. “Gelişen Piyasa Ekonomilerinde Alternatif Para Politikası Stratejileri, Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme”, http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C16S12009/207_225.pdf, (Erişim Tarihi: 02.03.2014)

Yücel, Tülay ve Emrah Serbest. “Yeni Dönem Para Politikası araçları”, <http://dayanismadergisi.com/makale-listesi/Sayi-116/Yeni-Doenem-Para-Politikas%C4%B1-Ara%C3%A7lar%C4%B1>, (Erişim Tarihi:01.04.2013)

Yükseler, Zafer. “Türkiye’de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Gelişmeler ve Ödemeler Dengesi Uyumı”, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Krizler_Yukseler.pdf, (Erişim Tarihi: 12.05.2014)

Zaim, Sabahattin. *alışma Ekonomisi*, 10.Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1997

Zavodny, Madeline ve Tao Zha. “Monetary Policy And Racial Unemployment Rates”, <https://www.frbatlanta.org/filelegacydocs/zavodny.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2014)

EKLER

Ek 1: Para Politikası Araçları, İşsizlik ve Gelir İlişkisi

Yıllar	Unemp	Trd/GDP	Ntrd/GDP	ON*	Y**
2003Q1	6.0	30.29582	69.70418	44	5
2003Q2	-14.9789	34.18877	65.81123	40.9048	7.069384
2003Q3	-3.72208	40.01087	59.98913	33.2727	21.65655
2003Q4	2.920962	33.84631	66.15369	26.4841	-8.3882
2004Q1	18.11352	30.5886	69.4114	24.3279	-7.86017
2004Q2	-19.8233	33.9341	66.0659	22	9.004912
2004Q3	5.332746	39.33145	60.66855	21.4769	17.43278
2004Q4	1.589958	33.74102	66.25898	19.6825	-8.4419
2005Q1	6.01318	30.68661	69.31339	16.5242	-7.4023
2005Q2	-14.8796	33.66131	66.33869	14.6953	8.172943
2005Q3	4.427202	39.13757	60.86243	14.25	17.36066
2005Q4	7.910839	33.56001	66.43999	13.8095	-6.60355
2006Q1	6.966383	30.29808	69.70192	13.5	-10.6464
2006Q2	-20.2196	33.56591	66.43409	13.9649	12.04212
2006Q3	6.976744	38.72017	61.27983	17.4453	13.67589
2006Q4	1.774623	33.59383	66.40617	17.5	-7.08096
2007Q1	13.46992	34	66	17.5	-8.66138
2007Q2	-16.7115	33.086	66.914	17.5	7.602928
2007Q3	6.411439	37.18701	62.81299	17.457	12.98212
2007Q4	3.814478	32.59718	67.40282	16.5081	-6.17502
2008Q1	11.77453	30.58393	69.41607	15.4219	-6.1853
2008Q2	-17.7064	33.26539	66.73461	15.5762	3.194296
2008Q3	13.5724	37.7076	62.2924	16.65	11.03336
2008Q4	21.38289	32.31147	67.68853	16.339	-13.458
2009Q1	25.18933	28.94647	71.05353	12.5238	-14.0154
2009Q2	-11.0468	33.16099	66.83901	9.5564	11.63203
2009Q3	1.38971	38.4715	61.5285	8.0625	17.0447
2009Q4	-4.63692	33.41867	66.58133	6.7262	-5.77617
2010Q1	8.990826	30.51173	69.48827	6.5	-8.5452
2010Q2	-20.1459	33.78036	66.21964	6.5	9.480934
2010Q3	4.392129	38.16399	61.83601	6.4603	11.58856
2010Q4	-5.38539	33.39188	66.60812	3.6885	-2.13872
2011Q1	5.442903	31.02638	68.97362	1.5	-5.96523
2011Q2	-13.9676	33.63181	66.36819	1.5	6.442424
2011Q3	-1.13725	37.79149	62.20851	3.6111	11.01816
2011Q4	-3.64935	33.54959	66.45041	5.4702	-5.2731
2012Q1	12.02141	31.04907	68.95093	5.042	-7.90947
2012Q2	-16.5013	33.80234	66.19766	5	6.095685
2012Q3	7.614437	37.81839	62.18161	5	9.665315
2012Q4	7.566462	33.32041	66.67959	5	-5.41526
2013Q1	9.657795	30.80351	69.19649	4.7356	-6.46559
2013Q2	-12.4133	33.62097	66.37903	3.9076	7.698895
2013Q3	11.08472	37.67611	62.32389	3.9996	9.447828

ON: Gecelik Faiz

Y: Sabit GDP

Ek 2: İşsizliğin Eğitime Göre Dağılımı, Yaşam Maliyeti ve Sermaye Hareketi İlişkisi

Yıllar	Unp1	Unp2	Unp3	Unp4	Unp5	LC	Capital
2003Q1	7	12.6	12.6	14.2	10.9	4	9.15
2003Q2	8	9.7	9.7	12.8	8.8	10	8.54
2003Q3	6.4	8	8	13	13.5	-1	9.18
2003Q4	6.2	10.4	10.4	11	11	6	8.60
2004Q1	4.6	11.8	11.8	17.3	12.3	1	9.48
2004Q2	3.2	8.3	8.3	13.8	10.6	4	9.17
2004Q3	3.2	7.7	7.7	14.6	14.6	-2	9.07
2004Q4	3.6	8.6	8.6	15	12.2	5	9.10
2005Q1	5.4	11.3	14.4	16.2	10.1	1	9.60
2005Q2	4.8	9.4	12.9	13.4	9.0	3	9.59
2005Q3	4.0	9.1	13.4	12.7	10.7	0	9.46
2005Q4	5.5	10.6	14.3	13.1	10.2	6	10.05
2006Q1	6.6	12.1	14.6	13.3	9.2	1	10.00
2006Q2	4.3	9.4	13.1	10.7	8.2	4	9.49
2006Q3	3.5	8.6	13.7	11.2	10.7	0	9.49
2006Q4	4.5	9.4	14.4	12.3	10.2	5	9.73
2007Q1	5.8	11.0	15.1	13.2	8.8	1	10.03
2007Q2	5.2	9.0	13.3	11.1	8.6	5	9.49
2007Q3	4.2	8.6	13.2	10.9	11.4	-1	9.82
2007Q4	6.3	9.9	13.8	12.1	10.4	7	9.77
2008Q1	8.3	11.5	14.5	12.5	9.1	1	9.75
2008Q2	5.4	9.3	12.5	10.5	8.7	6	9.99
2008Q3	4.7	9.5	13.6	10.4	12.1	0	9.82
2008Q4	7.0	12.5	16.1	13.7	11.2	3	0.00
2009Q1	10.5	16.6	19.0	16.5	11.4	0	7.21
2009Q2	7.5	14.1	17.5	15.5	10.9	4	8.83
2009Q3	6.7	12.4	17.9	15.0	13.6	1	9.41
2009Q4	7.4	12.8	17.2	15.2	12.2	4	9.39
2010Q1	8.2	14.7	17.7	15.5	10.8	4	9.67
2010Q2	6.1	10.9	15.6	12.8	9.6	3	10.09
2010Q3	4.9	10.3	15.1	12.5	12.2	-2	9.68
2010Q4	5.4	10.8	15.0	12.1	11.5	4	10.17
2011Q1	6.5	11.4	14.4	12.3	10.4	0	10.28
2011Q2	4.4	9.0	13.0	11.2	9.9	3	10.31
2011Q3	3.7	8.0	11.8	10.3	11.8	-1	9.67
2011Q4	3.9	9.1	11.6	10.5	9.7	5	9.60
2012Q1	4.9	10.4	12.1	11.3	9.0	2	9.80
2012Q2	3.4	8.1	11.1	9.0	8.6	4	10.30
2012Q3	3.3	7.7	11.2	9.9	11.4	-1	9.97
2012Q4	3.8	8.7	12.9	10.4	11.0	4	10.08
2013Q1	5.8	10.5	12.1	11.1	9.8	1	10.42
2013Q2	5.0	8.6	11.3	10.4	9.0	4	10.21
2013Q3	4.3	8.6	12.2	9.9	10.8	-1	9.53

Unp1: Okur-Yazar Olmayanlar

Unp2: Lise Altı Eğitimliler

Unp3: Lise

Unp4: Mesleki veya Teknik Lise

Unp5: Yükseköğretim

Life Cost: Yaşam Maliyeti

Capital: Sermaye Hareketi

Ek 3: Ticarete Konu Olan Sektörler

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat
2003Q1	5.69	0.75	23.86
2003Q2	9.42	0.74	24.02
2003Q3	18.59	0.84	20.58
2003Q4	10.01	0.81	23.03
2004Q1	5.33	0.63	24.62
2004Q2	8.33	0.71	24.90
2004Q3	17.25	0.84	21.24
2004Q4	10.30	0.78	22.66
2005Q1	5.24	0.68	24.77
2005Q2	8.53	0.73	24.40
2005Q3	17.53	0.76	20.84
2005Q4	9.48	0.82	23.26
2006Q1	4.81	0.66	24.82
2006Q2	7.81	0.75	25.01
2006Q3	16.54	0.80	21.39
2006Q4	9.53	0.73	23.34
2007Q1	4.33	0.67	25.40
2007Q2	7.17	0.79	25.13
2007Q3	14.62	0.85	21.71
2007Q4	8.57	0.72	23.31
2008Q1	4.30	0.68	25.60
2008Q2	6.99	0.83	25.44
2008Q3	15.42	0.88	21.41
2008Q4	9.48	0.79	22.04
2009Q1	4.99	0.70	23.27
2009Q2	8.05	0.76	24.35
2009Q3	16.56	0.88	21.03
2009Q4	9.14	0.78	23.50
2010Q1	4.59	0.66	25.27
2010Q2	7.49	0.79	25.50
2010Q3	15.87	0.83	21.46
2010Q4	8.72	0.72	23.96
2011Q1	4.44	0.65	25.94
2011Q2	7.33	0.73	25.57
2011Q3	15.33	0.77	21.69
2011Q4	8.78	0.72	24.05
2012Q1	4.54	0.62	25.88
2012Q2	7.40	0.73	25.68
2012Q3	15.43	0.79	21.59
2012Q4	8.96	0.67	23.69
2013Q1	4.62	0.58	25.60
2013Q2	7.48	0.67	25.46
2013Q3	15.21	0.74	21.72

Ek 4: Ticarete Konu Olmayan Sektörler

Yıllar	Elektrik	Su Yönetimi	İnşaat	Toptan Ticaret	Ulaştırma	Konaklama	Bilgi ve İletişim	Finansman
2003Q1	1.42	0.41	5.79	12.70	12.50	1.66	2.36	8.72
2003Q2	1.55	0.41	5.62	12.87	11.97	1.61	2.04	7.48
2003Q3	1.37	0.37	4.97	11.55	10.74	3.53	1.79	6.92
2003Q4	1.99	0.41	5.77	12.91	11.80	1.89	2.08	9.08
2004Q1	1.40	0.40	5.99	13.46	12.57	1.60	2.29	8.48
2004Q2	1.50	0.40	5.81	13.73	12.16	1.58	2.08	7.79
2004Q3	1.35	0.37	5.32	11.99	10.90	3.45	1.95	7.58
2004Q4	1.94	0.43	5.96	12.93	11.83	1.89	2.34	9.59
2005Q1	1.44	0.42	5.97	13.63	12.58	1.56	2.51	8.98
2005Q2	1.61	0.40	5.84	13.68	12.35	1.54	2.39	8.15
2005Q3	1.47	0.38	5.39	12.03	11.17	3.15	2.15	7.97
2005Q4	2.10	0.39	6.06	13.28	12.17	1.66	2.37	9.93
2006Q1	1.55	0.41	6.46	13.73	12.74	1.46	2.55	9.62
2006Q2	1.61	0.40	6.41	13.77	12.59	1.44	2.26	8.78
2006Q3	1.50	0.40	6.10	11.95	11.27	3.10	2.04	8.53
2006Q4	2.11	0.38	6.79	12.90	11.97	1.59	2.33	10.45
2007Q1	1.54	0.40	6.73	13.56	12.84	1.47	2.51	10.06
2007Q2	1.70	0.39	6.63	13.58	12.71	1.39	2.32	9.13
2007Q3	1.59	0.37	6.14	12.36	11.63	3.02	2.15	9.17
2007Q4	2.18	0.36	6.53	13.28	12.40	1.55	2.47	10.81
2008Q1	1.59	0.39	6.09	13.91	12.93	1.37	2.53	10.27
2008Q2	1.77	0.38	6.13	13.76	12.87	1.36	2.41	9.75
2008Q3	1.65	0.37	5.51	12.04	11.70	2.82	2.18	9.82
2008Q4	2.30	0.38	6.03	11.91	12.21	1.72	2.67	12.72
2009Q1	1.72	0.44	5.83	12.01	12.44	1.65	2.92	13.32
2009Q2	1.80	0.40	5.26	12.65	12.41	1.50	2.55	11.36
2009Q3	1.61	0.37	4.63	11.51	11.45	3.04	2.20	10.88
2009Q4	2.20	0.37	5.32	12.41	11.92	1.69	2.54	13.01
2010Q1	1.58	0.40	5.64	12.94	12.61	1.45	2.64	12.25
2010Q2	1.77	0.39	5.80	13.06	12.47	1.39	2.42	10.99
2010Q3	1.70	0.38	5.44	11.75	11.47	2.90	2.20	11.03
2010Q4	2.15	0.35	5.78	12.87	12.44	1.53	2.47	13.05
2011Q1	1.58	0.38	5.80	13.64	12.80	1.37	2.49	11.98
2011Q2	1.72	0.37	6.02	13.60	12.85	1.40	2.35	10.98
2011Q3	1.67	0.38	5.54	12.01	11.75	2.93	2.25	11.45
2011Q4	2.27	0.35	5.88	12.54	12.31	1.62	2.66	13.24
2012Q1	1.67	0.38	5.77	13.26	12.72	1.36	2.78	12.15
2012Q2	1.77	0.38	5.82	13.31	12.83	1.41	2.61	11.06
2012Q3	1.73	0.37	5.42	11.74	11.87	2.93	2.31	11.38
2012Q4	2.16	0.36	5.89	12.38	12.21	1.70	2.67	13.55
2013Q1	1.56	0.38	5.93	13.25	12.63	1.50	2.80	12.56
2013Q2	1.73	0.38	5.99	13.38	12.73	1.51	2.55	11.49
2013Q3	1.67	0.37	5.64	11.87	11.76	3.04	2.24	12.12

Ek 5: Ticarete Konu Olmayan Sektörler

Yıllar	Gayrimenkul	Mesleki	İdari	Kamu Yönetimi	Eğitim	İnsan Sağlığı	Kültür ve Sanat	Diğer
2003Q1	6.49	2.17	1.76	4.58	2.76	1.61	0.25	1.30
2003Q2	6.03	1.56	1.47	4.13	2.47	1.34	0.19	1.11
2003Q3	5.01	1.15	1.21	3.66	1.80	1.08	0.15	0.97
2003Q4	5.58	1.69	1.51	4.11	2.06	1.09	0.18	1.06
2004Q1	6.13	2.13	1.75	4.22	2.53	1.47	0.24	1.21
2004Q2	5.62	1.58	1.49	3.93	2.16	1.12	0.18	1.02
2004Q3	4.81	1.21	1.24	3.44	1.74	0.99	0.15	0.91
2004Q4	5.39	1.86	1.58	3.92	1.95	1.03	0.19	1.00
2005Q1	5.87	2.06	1.72	3.80	2.41	1.47	0.23	1.12
2005Q2	5.43	1.61	1.51	3.22	2.19	1.35	0.18	0.97
2005Q3	4.65	1.26	1.27	3.15	1.62	1.09	0.15	0.86
2005Q4	5.07	1.94	1.64	3.42	1.86	1.10	0.19	0.95
2006Q1	5.72	2.28	1.83	3.42	2.35	1.50	0.25	1.11
2006Q2	5.10	1.67	1.55	3.14	2.02	1.20	0.19	0.93
2006Q3	4.47	1.29	1.29	2.90	1.68	1.07	0.16	0.86
2006Q4	4.96	2.01	1.66	3.26	1.87	1.09	0.21	0.95
2007Q1	5.45	2.43	1.90	3.17	2.37	1.40	0.25	1.08
2007Q2	5.04	1.80	1.61	3.05	2.05	1.17	0.20	0.92
2007Q3	4.46	1.42	1.38	2.92	1.65	1.06	0.17	0.86
2007Q4	4.84	2.21	1.77	3.11	1.85	1.07	0.22	0.95
2008Q1	5.19	2.44	1.91	3.14	2.25	1.38	0.24	1.03
2008Q2	5.01	1.92	1.67	2.94	2.02	1.17	0.20	0.93
2008Q3	4.55	1.52	1.42	2.81	1.63	1.08	0.17	0.85
2008Q4	5.38	2.46	1.84	3.36	2.02	1.18	0.23	1.02
2009Q1	6.24	2.84	2.02	3.76	2.66	1.63	0.27	1.19
2009Q2	5.59	2.12	1.70	3.25	2.22	1.31	0.21	1.00
2009Q3	4.80	1.66	1.44	2.99	1.73	1.16	0.17	0.89
2009Q4	5.22	2.55	1.86	3.29	1.97	1.17	0.22	0.98
2010Q1	5.67	2.85	2.03	3.36	2.39	1.51	0.25	1.09
2010Q2	5.17	2.12	1.71	2.95	2.03	1.21	0.19	0.93
2010Q3	4.67	1.61	1.43	2.83	1.63	1.08	0.16	0.85
2010Q4	4.85	2.44	1.85	3.05	1.82	1.06	0.20	0.91
2011Q1	5.16	2.80	2.03	3.08	2.22	1.39	0.22	1.00
2011Q2	4.82	2.08	1.72	2.79	1.93	1.14	0.18	0.87
2011Q3	4.37	1.64	1.45	2.74	1.61	1.06	0.16	0.81
2011Q4	4.73	2.53	1.88	3.01	1.82	1.09	0.19	0.89
2012Q1	5.11	2.90	2.06	3.07	2.25	1.43	0.22	0.98
2012Q2	4.78	2.17	1.75	2.82	1.97	1.17	0.17	0.86
2012Q3	4.38	1.70	1.48	2.79	1.64	1.10	0.15	0.81
2012Q4	4.76	2.66	1.92	3.09	1.88	1.13	0.19	0.89
2013Q1	5.04	2.98	2.08	3.12	2.28	1.45	0.21	0.98
2013Q2	4.65	2.22	1.76	2.81	1.96	1.18	0.17	0.84
2013Q3	4.28	1.75	1.48	2.80	1.65	1.11	0.15	0.79

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Murat AKTAŞ

Doğum Yeri: Kulp

Doğum Yılı : 1986

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2001-2004 : Kulp Lisesi

Lisans 2007-2011 : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Yabancı Dil : İngilizce